

Evaluatie stelsel kwaliteitsborging en stichting ERM

Justin de Kleuver
Annelies van der Horst

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Stelsel van kwaliteitsborging	5
2.1	Opzet stelsel van kwaliteitsborging	5
2.2	Opzet stichting ERM	10
2.3	Werkzaamheden ERM en resultaten	12
3	Draagvlak voor het stelsel	15
3.1	Draagvlak bij betrokken partijen	15
3.2	Bezwaren tegen het stelsel	16
4	Positie en functioneren stichting ERM	20
4.1	Inhoud richtlijnen en platformfunctie	20
4.2	Vraag naar richtlijnen	21
4.3	Zelfregulering	22
5	Medefinanciering stelsel	24
5.1	Medefinanciering door provincies en gemeenten	24
5.2	Medefinanciering door bedrijven	25
6	Conclusies en aanbevelingen	27
6.1	Conclusies	27
6.2	Aanbevelingen	29
Bijlagen		
	Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording	33
	Bijlage 2 Gebruikte documentatie	35
	Bijlage 3 Uitkomsten enquête gemeenten	37
	Bijlage 4 Overzicht geïnterviewden	44

1 Inleiding

Restauratiekwaliteit

Het Rijk zet sinds 2009 in op meer zelfregulering binnen de monumentensector. Het rijksbeleid¹ gaat er van uit dat monumenten bij gemeenten, eigenaren en restaurerende bedrijven in goede handen zijn. Kwaliteitsnormen zijn daarin belangrijk. Dit heeft in 2010 concreet invulling gekregen in het RCE-programma Restauratiekwaliteit. Doel van het programma is het waarborgen en waar nodig verbeteren van de uitvoeringskwaliteit van onderhoud en restauratie van monumenten. Een belangrijk eerste resultaat van het programma is de omvorming van de onafhankelijke beheerorganisatie stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). ERM is een koepelorganisatie die de kwaliteit van de werkzaamheden bij het restaureren van gebouwde, groene en andere monumenten wil bevorderen. ERM tracht dit doel te bereiken door het maken en actueel houden van duidelijke afspraken over de uitvoering van werkzaamheden. Deze afspraken worden beschreven en vastgelegd in richtlijnen. ERM wordt bestuurd door belanghebbenden uit het veld die de inhoud van richtlijnen gezamenlijk bepalen. Zodoende is een stelsel² ontstaan van zelfregulering voor kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten. Het ministerie van OCW ondersteunde de stichting ERM de eerste vier jaar (2011-2015) met een subsidie.

Evaluatie

Het ministerie van OCW/RCE heeft opdracht gegeven om een evaluatie uit te voeren van het stelsel van zelfregulering voor kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten en de positie van ERM daarbinnen. Aanleiding is onder meer dat de vraag naar de opgestelde richtlijnen achter blijft bij het aanbod. Zo spelen de richtlijnen nog een beperkte rol in de trajecten van vergunningverlening door gemeenten en zijn vanuit verschillende branches in de restauratiesector geluiden te horen dat de vraag naar richtlijnen vanuit opdrachtgevers achter blijft. De resultaten van de evaluatie zijn richtinggevend voor het vervolg van het beleid en voor de beslissing of en hoe ERM na 2016 (financieel) moet worden ondersteund. Zo ligt er een verzoek van ERM aan het ministerie voor een structurele gebruikersbijdrage voor het gebruik van richtlijnen bij advisering en subsidieverlening.

DSP-groep heeft deze evaluatie in de periode september-december 2016 uitgevoerd. We hebben relevante documentatie bestudeerd, interviews gehouden met betrokkenen en een enquête onder gemeenten uitgezet. In bijlage 1 is een onderzoeksverantwoording opgenomen. Het onderzoek is begeleid door een commissie bestaande uit: Michiel van Hunen, Robert Berkovits, Mark Stafleu (ministerie van OCW/RCE) en Monique Krauwer (ministerie van OCW/E&K).

¹ Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg (MoMo), 2009

² Als we het in deze rapportage hebben over 'stelsel' dan doelen we op het stelsel van zelfregulering voor kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten, waarbij uitvoeringsrichtlijnen en certificering als instrumenten gebruikt worden en waarin ERM een centrale rol speelt. Het gaat dus niet over het totale erfgoedstelsel. Verderop in deze rapportage spreken we over een tweede, alternatief stelsel op het gebied van kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten, namelijk de regeling Kennis & Kunde die in vijf provincies wordt gehanteerd.

2 Stelsel van kwaliteitsborging

In dit hoofdstuk staat hoe het huidige stelsel van zelfregulering in de kwaliteitsborging bij instandhouding van monumenten ontstaan is, hoe het in elkaar zit en wat de belangrijkste resultaten zijn tot op heden. Het hoofdstuk is voornamelijk gebaseerd op documentatie (voor een overzicht, zie bijlage 2) en heeft een feitelijk karakter. In het hoofdstuk zijn op een aantal plaatsen conclusies opgenomen; deze zijn vet gemaakt. Citaten zijn cursief gemaakt.

2.1 Opzet stelsel van kwaliteitsborging

In de beleidsbrief MoMo (2009), onder pijler 2 'krachtiger en eenvoudiger regelgeving', is één van de maatregelen het (helpen) opstellen van kwaliteitsnormen en het communiceren ervan. Met name RCE heeft daarin een taak.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed zal de restauratiesector bijstaan in het uitwerken van normen en het communiceren ervan, opdat het werk aan monumenten op een goede manier zal worden verricht. In opdrachten, vergunningen en subsidies van rijkswege zal naar deze normen verwezen worden. Ook gemeenten kunnen van deze mogelijkheden gebruik maken (p.9).

De beleidsbrief noemt daarnaast de volgende aspecten:

- 🕒 De sleutel van een succesvolle restauratie of aanpassing van een monument ligt uiteindelijk in handen van de aannemer.
- 🕒 Het gaat om ambachten die niet veel mensen in ons land nog beheersen; goed opgeleide vaklieden zijn van groot belang.
- 🕒 De bij de ERM aangesloten restauratiebranches hebben aangegeven zich te zullen houden aan hun eigen normen en aan de objectieve kwaliteitscriteria die RCE voor haar erkenningen hanteert.
- 🕒 Certificering wordt niet verplicht gesteld. De aanpak moet een stimulans zijn voor monumenteigenaren om met vakbekwame mensen te werken, maar geen keurslijf worden.

Conclusie: De primaire verantwoordelijkheid voor het opstellen van normen legt het Rijk bij de restauratiesector. Certificering zal niet verplicht worden. Het Rijk gaat het goede voorbeeld geven en nodigt gemeenten uit om te volgen. De aanwezigheid van normen en gecertificeerde partijen moeten monumenteigenaren stimuleren om met vakmensen te werken. MoMo gaat niet in op de behoefte van eigenaren en gemeenten (en andere mogelijke afnemers) aan kwaliteitsnormen.

In hetzelfde jaar als het verschijnen van de beleidsbrief MoMo presenteert RCE zijn Position paper kwaliteitsborging gebouwd erfgoed (2009). RCE noemt daarin het streven van het Rijk naar decentralisatie en deregulering en dat dit vraagt om een nieuw systeem van kwaliteitsborging. RCE stelt dat de verantwoordelijkheid voor restauratiekwaliteit in toenemende mate bij marktpartijen komt te liggen. RCE vindt het noodzakelijk dat het aanbod van gecertificeerde bedrijven toeneemt, iets dat alleen kan als de vraag naar gecertificeerde bedrijven toeneemt (want dan levert certificering de bedrijven iets op en kunnen ze investeren in het opleiden van vakmensen). Monumenteneigenaren moeten daarom worden gestimuleerd om gebruik te maken van gecertificeerde bedrijven en het Rijk moet daarin het goede voorbeeld geven. RCE heeft de volgende ambities:

- ① Het samenbrengen van alle branches werkzaam in de restauratie met als doel met en van elkaar te leren en daarmee branchespecifieke kwaliteitszorg te verbeteren, 'ketenbewustzijn' te creëren en samenwerking en samenhang vorm te geven.
- ② Het geven van helderheid over de minimum kwaliteit die binnen monumentenzorg moet gelden.
- ③ De inbreng van specialistische kennis, expertise en geld bij het vormgeven van kwaliteitsnormen, bestekken (er is nog geen 'modelbestek voor restauratie') en regelingen.
- ④ Het verzorgen en ondersteunen van geïntegreerde communicatie over kwaliteitszorg in monumentenzorg naar eigenaren, provincies en gemeenten.
- ⑤ Het koppelen van vergunningen en subsidiebeschikkingen aan toetsbare kwaliteitscriteria.
- ⑥ In samenwerking met de Rijksgebouwendienst wil de Rijksdienst er ook voor zorgen dat de rijksoverheid een voorbeeldig opdrachtgever is als het gaat om de monumenten in rijksbezit.

RCE constateert in zijn Position paper dat monumenteneigenaren niet automatisch kiezen voor de hoogste kwaliteit, enerzijds omdat ze andere belangen hebben, anderzijds omdat ze zich niet bewust zijn van wat kwaliteit is. RCE zegt dat eigenaren bewust gemaakt moeten worden van verschillen tussen marktpartijen en de voordelen van gecertificeerde partijen. Daarnaast noemt RCE het verbinden van kwaliteitseisen aan onder meer vergunning- en subsidieverlening.

Conclusie: RCE constateert dat de vraag naar gecertificeerde partijen moet toenemen en dat die vraag moet komen van monumenteneigenaren. Dat moet enerzijds gebeuren door bewustwording van eigenaren en anderzijds door het verbinden van kwaliteitseisen aan onder meer vergunning- en subsidieverlening.

De staatssecretaris van Cultuur informeert de Tweede Kamer (2010) over de doelstellingen van het programma Restauratiekwaliteit. Tevens geeft hij aan dat RCE de monumentensector helpt bij het ontwerpen van een samenhangend systeem van kwaliteitseisen, voldoende aanbod van gekwalificeerde bedrijven, en het op niveau brengen van de vraag naar kwaliteit. De Federatie Grote Monumentengemeenten heeft toegezegd te participeren, aldus de staatssecretaris.

Het gebruik van richtlijnen wordt verplicht, zo stelt de staatssecretaris in een brief aan de Tweede Kamer (2011):

In alle gevallen (dus zowel bij instandhouding, bij restauratie via een laagrentende lening of bij subsidie via de provincie) staat de restauratiekwaliteit (via kwaliteitsnormen, niet via certificering) centraal. In ruil voor het vertrouwen en de keuzemogelijkheden die de rijksoverheid schenkt, wordt het verplicht alle werkzaamheden uit te laten voeren volgens de door de beroepsgroep vastgestelde normen (p.6).

In de visie van RCE op kwaliteitszorg (2014) staat dat gestreefd wordt naar een stelsel van zelfregulerende kwaliteitszorg. Zelfregulering houdt in dat een sector of beroepsgroep zelf regels en kwaliteitsnormen (richtlijnen) opstelt, uitvoert, toetst en handhaaft. Als belangrijk eerste resultaat wordt de (om)vorming³ van de onafhankelijke koepelorganisatie ERM benoemd, bestuurd door belanghebbenden uit de monumentensector. Doelstellingen van de stichting (de kerntaken) zijn:

- 1 Het helpen ontwikkelen, het vaststellen en beheren van uitvoerings- en beoordelingsrichtlijnen.
- 2 Het bevorderen van het gebruik van de richtlijnen.

ERM is financieel zelfstandig en krijgt een vierjarige startsubsidie van RCE. De bedoeling is dat het daarna (medio 2015) op eigen benen staat. Daarvoor is het nodig dat alle partijen in de sector die gebruik maken van ERM-richtlijnen (opdrachtnemers, gevers en overheden), een (bescheiden) gebruikersbijdrage gaan betalen aan ERM.

Zowel RCE als ERM krijgen een rol toebedeeld in kennisuitwisseling. RCE heeft ook een rol in het bij elkaar brengen van de bij de restauratiesector betrokken partijen.

RCE noemt de volgende (beoogde) resultaten:

- 🕒 Vanaf de aanvraagronde 2015 worden URL's bij Instandhoudingssubsidies verplicht gesteld. Het is niet verplicht een gecertificeerd bedrijf in te schakelen, maar dan moet de aanvrager wel aantonen dat het niet-gecertificeerde bedrijf de gevraagde kwaliteit kan leveren.
- 🕒 Het Rijksvastgoedbedrijf zal, bij wijze van pilot, bij de aanbesteding en gunning van een vijftal projecten uitvoering volgens ERM-richtlijnen als voorwaarde stellen.
- 🕒 Middels advisering of oproep aan gemeenten en eigenaren zal RCE het gebruik van ERM-richtlijnen bevorderen.
- 🕒 De ontwikkeling van URL's en BRL's en het aantal gecertificeerde bedrijven wordt via de Erfgoedmonitor gemonitord.
- 🕒 RCE kan het gesprek met POM's over kwaliteitszorg faciliteren vanwege de voorbeeldfunctie die POM's kunnen vervullen.

³ De stichting ERM bestaat al sinds 2000, toen voor een zeer beperkt aantal regelingen.

- ⦿ RCE neemt contact op met gemeenten en provincies om het gebruik van kwaliteitsrichtlijnen in de processen in te bedden.

Conclusie: Zelfregulering is op zeker moment het expliciete doel van het stelsel. Het gebruik van 'door de beroepsgroep vastgestelde normen' moet verplicht worden voor alle werkzaamheden, aldus de staatssecretaris (2011). ERM krijgt het voortouw in het ontwikkelen en uitdragen van richtlijnen en moet (na een startsubsidie van RCE) vanaf medio 2015 via gebruikersbijdragen gefinancierd zijn. RCE heeft (via het programma Restauratiekwaliteit) een taak in het bij elkaar brengen van partijen en kennisuitwisseling. In 2014 is (naast de activiteiten van ERM) inmiddels een aantal concrete resultaten geboekt: bij Instandhoudingssubsidies wordt om URL's gevraagd en het Rijksvastgoedbedrijf experimenteert met het vereisen van richtlijnen. Met gemeenten, provincies en POM's vinden gesprekken plaats over kwaliteitsborging.

In 2012 maken IPO en de staatssecretaris van Cultuur bestuurlijke afspraken over cultureel erfgoed, waaronder afspraken over restauratiekwaliteit:

- ⦿ Via het programma Restauratiekwaliteit en via ondersteuning met geld en kennis zet de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in op de verdere ontwikkeling van door het veld gedragen normen voor restauratiekwaliteit. De rijksdienst zal de provincies actief bij dit proces betrekken.
- ⦿ De provincies stellen bij subsidiëring als voorwaarde aan de aanvrager dat de restauratie wordt uitgevoerd volgens de door de beroepsgroep vastgestelde normen.

Uit de evaluatie van deze bestuurlijke afspraken (DSP-groep, 2014) blijkt dat provincies vinden dat ze onvoldoende betrokken worden bij het programma Restauratiekwaliteit. Acht provincies geven aan dat ze bij subsidiëring de door de beroepsgroep vastgestelde normen als voorwaarde meegeven; de inhoud van de voorwaarde verschilt tussen provincies.

In 2015 maakten IPO en het ministerie van OCW aanvullende bestuurlijke afspraken. Provincies en Rijk geven aan één gedragen kwaliteitsnorm na te streven en uniformiteit voor aanvragers. RCE moet daarin het voortouw nemen. Er wordt overleg met NRF aangekondigd om ook voor leningen dezelfde kwaliteitseisen te laten gelden als voor subsidies. Tenslotte geven het ministerie van OCW en IPO/provincies aan over kwaliteitszorg afstemming te zoeken met VNG/gemeenten.

Conclusie: Provincies en het ministerie van OCW committeren zich via bestuurlijke afspraken aan het komen tot één gedragen kwaliteitsnorm. RCE neemt het voortouw. Er wordt afstemming met gemeenten gezocht en ook NRF wordt benaderd.

Regeling Kennis & Kunde

De provincie Gelderland bouwt sinds 2000 aan een eigen kwaliteitsbeleid dat in 2008 uitmondde in Gelderse Voet. Een belangrijk onderdeel van Gelderse Voet is de regeling Kennis & Kunde. Bedrijven die aantonen dat ze aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen en werk maken van het opleiden van vaklieden, worden opgenomen in het register Kennis & Kunde. In Gelderland voert de Monumentenwacht de regeling uit. Sinds 2015 zijn deze regeling en de ERM-richtlijnen deels op elkaar afgestemd. De uitvoeringsrichtlijnen worden gebruikt voor beide regelingen. Ten aanzien van certificering geldt een aantal afspraken (zie <http://www.stichtingerm.nl/organisaties>).

In de provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel is de Stichting Certificering Restauratie (SCR) actief. SCR is in deze provincies de uitvoerder van de (van oorsprong Gelderse) regeling Kennis & Kunde. Bedrijven die via SCR gecertificeerd worden, komen in het register Kennis & Kunde. Tussen SCR en ERM is geen afspraak gemaakt over het gebruik van uitvoeringsrichtlijnen, maar SCR streeft er naar de uitvoeringsrichtlijnen van ERM te hanteren.

Verschillen ERM, regeling Kennis & Kunde en SCR

	ERM	Regeling Kennis & Kunde	SCR
Initiatiefnemer	Rijk	Provincie Gelderland	Vereniging Restauratie Noord, Monumentenwachten en stichting RIBO
Uitvoering door	ERM + certificerende instellingen	Monumentenwacht Gelderland	SCR
Werkgebied	Landelijk	Provincie Gelderland	Drie noordelijke provincies en Overijssel
Gebruik URL's	Ja	Ja	Nee
Gebruik BRL's	Ja	Eigen richtlijnen, deels afstemming BRL's	Nee, eigen richtlijnen
Register bedrijven	Erkende bedrijven via website ERM	Register Kennis & Kunde (via website)	Register Kennis & Kunde (via website)
Scheiding opstellen richtlijnen en certificering	Ja	Nee	Nee
Subsidiëring	Subsidie ministerie van OCW/RCE	Subsidie provincie Gelderland	Startsubsidie drie noordelijke provincies en Overijssel

Een belangrijk verschil tussen het stelsel zoals dat wordt uitgevoerd door ERM en de werkzaamheden van de regeling Kennis & Kunde en SCR is dat in het ERM-stelsel een scheiding is tussen de partij die de richtlijnen opstelt en de partij die de certificering uitvoert. Daarbij vindt de beoordeling/certificering via het ERM-stelsel uitsluitend plaats op basis van openbaar beschikbare richtlijnen.

Conclusie: Vijf van de twaalf provincies hanteren de regeling Kennis & Kunde. Daarmee is de facto sprake van een tweede stelsel, naast het stelsel waarvoor ERM richtlijnen opstelt. De regeling Kennis & Kunde zoals die wordt uitgevoerd in de provincie Gelderland is deels geharmoniseerd met ERM. Voor de andere provincies is dat (nog) niet het geval.

2.2 Opzet stichting ERM

In 2010 brengt ERM haar Toekomstbeeld 2015 uit. Wij noemen een aantal belangrijke onderdelen uit dat stuk:

- ③ ERM stelt dat het voorheen door de sector zelf gefinancierd werd, maar dat met ingang van 2010 financiële ondersteuning van het Rijk verkregen wordt om de Momo-impuls ten aanzien van kwaliteitszorg te realiseren.
- ③ Er wordt een netwerk opgebouwd dat bestaat uit alle relevante partijen, zowel opdrachtgevers, opdrachtnemers als bevoegd gezag. In dat netwerk wordt kwaliteitsborging vormgegeven, onder meer door het ontwikkelen van richtlijnen en een certificeringsmethodiek. ERM faciliteert het netwerk en zijn activiteiten.
- ③ Er moet voor elke partij voldoende meerwaarde zijn. “De meeste mensen hebben een mix van motieven om kwaliteit te leveren: overtuiging, economisch nut en (wettelijke) verplichting. De weging zal per persoon of organisatie verschillen, maar in beginsel is ieder van deze drie overwegingen aanwezig (p.7).”
- ③ Er wordt een onafhankelijk College van Deskundigen opgericht dat over de inhoud van richtlijnen beslist. Certificering vindt plaats op basis van richtlijnen, op verzoek van bedrijven, door certificerende instellingen.
- ③ Er wordt niet gestreefd naar verplichte certificering, wel naar het overtuigen van zo veel mogelijk partijen dat gebruik van richtlijnen meerwaarde heeft.
- ③ Er is aandacht voor het gebruik van richtlijnen in onder meer het vakonderwijs.
- ③ Steun en actieve deelname van de gemeenten is van groot belang, aldus ERM. Daarom worden, met steun van de Federatie Grote Monumentengemeenten, individuele gemeenten actief benaderd.
- ③ ERM stelt zich ten doel dat vanaf 2016 de kwaliteitsborging in de sector geheel op orde is.
- ③ Vanaf 2016 voorziet ERM dat kerntaak 1 (ontwikkelen en beheren richtlijnen) door “zelffinanciering op basis van opdrachten uit certificatie en van overige bijdragen van actoren” vorm kan krijgen. Voor kerntaak 2 (bevorderen gebruik richtlijnen), tot 2016 betaald door het ministerie van OCW, is vanaf 2016 gemengde financiering voorzien door het ministerie van OCW en de sector.

Conclusie: ERM geeft aan dat het een faciliterende organisatie is in het vormgeven van kwaliteitsborging door een netwerk van relevante partijen. Tot 2016 gebeurt dat met extra geld van het ministerie van OCW, na 2016 moet het ontwikkelen en beheren van richtlijnen via zelffinanciering door de monumentensector plaatsvinden. Voor het bevorderen van het gebruik van richtlijnen blijft (deels) overheidsfinanciering nodig.

De stichting ERM bestaat uit een bestuur waarin in 2016 de volgende partijen vertegenwoordigd zijn: Federatie Grote Monumentengemeenten/gemeente Leiden, Vakgroep Restauratie, Rijksvastgoedbedrijf, gespecialiseerde aannemers/VRS, gespecialiseerde aannemers/Aannemersfederatie, VAWR/Braaksma & Roos Architectenbureau, provincie Gelderland, Federatie Instandhouding Monumenten (waarnemend) en RCE (waarnemend). Het bestuur wordt geleid door een voorzitter. De Federatie Instandhouding Monumenten is in 2016 toegetreden.

Daarnaast bestaat ERM uit een onafhankelijk Centraal College van Deskundigen waarin de volgende deelnemers zitting hebben: Raad voor Rijksvastgoed/ Rijksvastgoedbedrijf, Federatie Grote Monumentengemeenten, provincies (Gelderland), particuliere opdrachtgevers/ Boei, particuliere opdrachtgevers/ SBKG, VAWR, Vakgroep Restauratie, gespecialiseerde aannemers, vertegenwoordiger van de certificerende instellingen, secretaris van het bureau van de stichting ERM en RCE (waarnemend). Het college wordt geleid door een voorzitter.

Het bureau van de stichting wordt bemand door een manager/secretaris met ondersteuning van een secretariaat.

Certificeringen worden uitgevoerd door onafhankelijke certificerende instellingen. Welke instelling dat is, verschilt per erkenningsregeling.

Conclusie: ERM is er in geslaagd om, conform de doelstelling, de organisatie om te vormen tot een netwerkorganisatie. In 2016 heeft een groot aantal partijen zitting in het bestuur en Centraal College van Deskundigen van ERM.

Financiën ERM

ERM krijgt voor de periode medio 2011-medio 2015 in totaal circa 1 miljoen euro (exclusief btw) subsidie van het ministerie van OCW (via RCE) door ERM zelf te verdelen over jaarschijven. De bedoeling was dat de subsidie voor vijf jaar zou zijn, maar dat kon niet volgens de subsidieregels. De oplossing werd gevonden door de periode medio 2011-medio 2015 aan te houden. Dus formeel vier jaar, feitelijk vijf jaar (2011-2015); 200.000,- euro per jaar (exclusief BTW). Vanaf 2016 maakt ERM gebruik van haar reserves en incidentele projectbijdragen. Er wordt bezuinigd door meer in eigen tijd te werken en activiteiten te beperken. ERM geeft aan dit niet lang meer vol te kunnen houden. Het bestuur stelt in de jaarrekening 2015 dat, gelet op

het algemene belang van de activiteiten van ERM, blijvende financiering door het ministerie van OCW nodig en gerechtvaardigd is.

Naast subsidie ontvangt ERM opdrachten van bedrijven en certificerende instellingen. In 2016 804,- euro per certificerende instelling, 214,- euro per bedrijf en 79,- euro voor zelfstandigen. In 2015 bedroegen de inkomsten voor ERM ruim 29.000,- euro. Andere inkomsten in 2015 waren een gebruikersbijdrage van het ministerie van OCW van ruim 20.000,- euro.

De opdrachten van certificaathouders worden voor ERM geïnd via de certificerende instellingen. Doel hiervan is de administratie te beperken: één certificaathouder, één factuur.

Conclusie: ERM is niet in haar doelstelling geslaagd om in 2016 kerntaak 1 (ontwikkelen en beheren richtlijnen) middels zelffinanciering uit te voeren en vraagt om blijvende financiering van het ministerie van OCW.

2.3 Werkzaamheden ERM en resultaten

Bij ERM worden richtlijnen inhoudelijk uitgewerkt door begeleidingsgroepen die zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van partijen uit de sector zoals opdrachtgevers, opdrachtnemers en overheden. ERM heeft zich allereerst gericht op het scheiden van rollen en onderwerpen. Er is een apart Centraal College van Deskundigen gevormd en er is een procedure voor het vaststellen van richtlijnen ingesteld die onder andere openbare raadpleging van betrokkenen omvat. De inhoud van de richtlijnen wordt door een buiten de ERM staande commissie getoetst op juridische aspecten (of de richtlijnen aan de regelgeving voldoen). Daarnaast heeft ERM een scheiding van onderwerpen ingevoerd. Richtlijnen kunnen nu worden onderverdeeld in uitvoeringsrichtlijnen (URL's = eisen aan het werk) en beoordelingsrichtlijnen (BRL's = eisen aan bedrijven ≈ certificeringsregeling). Per beroepsgroep brengen belanghebbenden (bedrijven, overheden, opdrachtgevers) en deskundigen hun kennis, ervaring en uitgangspunten in. Zij voeren inhoudelijke discussies over uitvoeringstechnieken, materiaaleisen, vooronderzoek en het opleidingsniveau van de vakman. Doel is dat richtlijnen op deze manier de kennis uit de sector bundelen.

Uitvoeringsrichtlijnen	Beoordelingsrichtlijnen
URL's gaan in op specifieke werkzaamheden aan (gebouwde, groene of overige) monumenten en zijn samengesteld door bedrijven, eigenaren en de overheid.	BRL's bevatten de afspraken over het aantoonbaar en het systematisch borgen van de kwaliteit van de werkzaamheden aan een monument (borging). Een organisatie die aan zowel de uitvoeringsrichtlijn als de beoordelingsrichtlijn voldoet kan een certificaat halen.
Er zijn uitvoeringsrichtlijnen voor: Historisch Timmerwerk	Er zijn beoordelingsrichtlijnen voor: Restauratie-architecten

Glas in lood panelen	Monumentenadviseurs
Historisch metselwerk	(Hoofd)aannemers
Rietdekken	Molenmakers
Historisch Voegwerk	Gespecialiseerde aannemers
Steenhouwwerk	Plaagdiermanagementbedrijven
Historisch leidak	Bedrijven m.b.t. groen erfgoed
Houtaantasting	
Historisch schilderwerk	
Kleurhistorisch onderzoek	
Bouwkundig advies bij monumenten, molenadvies	
Hovenierswerk groene monumenten	
Historische orgels	

Er zijn per 1 april 2016 veertien URL's gereed en acht in voorbereiding of gepland. Een deel van de URL's wordt herzien. Er zijn zes BRL's gereed en twee in voorbereiding of gepland. Een aantal BRL's wordt herzien. Uit het jaarverslag 2015 van het Centraal College van Deskundigen blijkt dat het aantal gecertificeerde bedrijven is toegenomen van 121 naar 144. Dat is vooral het gevolg van de toename van het aantal regelingen, niet zo zeer het aantal gecertificeerde bedrijven bij bestaande uitvoeringsregelingen. ERM geeft aan dat dit ook komt door de economische crisis, die hard heeft toegeslagen in de bouw- en restauratiesector.

Daarnaast heeft de stichting ERM, blijkens haar activiteitenverslagen over 2014 en 2015, verschillende andere resultaten geboekt. Bij kerntaak 1 (het helpen ontwikkelen, het vaststellen en beheren van uitvoerings- en beoordelingsrichtlijnen) gaat het onder meer om de volgende resultaten:

- ③ Invullen en onderhouden richtlijn voor gemeentelijk monumententoezicht (www.monumententoezicht.nl) en de website www.monumentenregie.nl (samen met stakeholders ingevuld).
- ③ Juridische oriëntatie op gebruik richtlijnen (uitmondend in publicatie).
- ③ Begeleiding van RCE en ERM bij het opstellen modelbestek restauratie.
- ③ Controleren richtlijnen op nieuwe wet- en regelgeving (en zo nodig aanpassing).
- ③ Afstemming regeling Kennis & Kunde.

En bij kerntaak 2 (het bevorderen van het gebruik van de richtlijnen) onder meer om de volgende resultaten:

- ③ Organiseren bijeenkomsten, overleggen, symposia met en voor verschillende stakeholders, waaronder het platform monumententoezicht, het platform klinkend erfgoed en het branchegroepoverleg, over kwaliteitsborging en onderwijs.
- ③ Opstellen publicaties ('waaiers') over onder meer schade aan monumenten en energiezuinigheid.
- ③ Bijdragen aan de LinkedIn-groep voor restauratieprofessionals.

ERM voerde eind 2015 een zelfevaluatie uit. Naast zorgen over de toekomstige financiering is er tevredenheid onder respondenten over de bijdrage van ERM aan de restauratiekwaliteit. In de samenstelling van het Centraal College van Deskundigen wordt de inbreng van een aantal opdrachtgevers, van provincies en van niet-FGM-gemeenten gemist.

Conclusie: ERM heeft de afgelopen jaren op haar twee kerntaken een groot aantal activiteiten uitgevoerd en heeft daarmee op zeer actieve wijze invulling gegeven aan deze kerntaken. Over de kwaliteit van de activiteiten heerst tevredenheid (meer over effecten van de activiteiten in hoofdstuk 4). Het is opmerkelijk dat het aantal gecertificeerde bedrijven vooral groeit omdat er regelingen bij komen, niet zo zeer omdat het aantal gecertificeerde bedrijven bij bestaande regelingen groeit.

3 Draagvlak voor het stelsel

In dit hoofdstuk onderzoeken wij het draagvlak voor het stelsel van zelfregulering in de kwaliteitsborging bij instandhouding van monumenten. We gaan daarbij ook in op de onderdelen van het huidige stelsel die niet voldoen volgens de respondenten. Dit hoofdstuk (en de hoofdstukken 4 en 5) zijn voornamelijk gebaseerd op interviews en de enquête onder gemeenten.

3.1 Draagvlak bij betrokken partijen

Als we spreken over draagvlak voor het stelsel van zelfregulering in de kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten, dan gaat het over draagvlak voor verschillende aspecten van dat stelsel: regulering, *zelf*regulering, begrijpelijkheid van het stelsel en inrichting van het stelsel. Kwaliteitszorg zelf staat niet ter discussie: iedereen die wij gesproken hebben vindt kwaliteitszorg belangrijk, geeft er invulling aan (regelmatig op eigen wijze) en vindt dat kwaliteitszorg terecht de aandacht heeft van iedereen in de monumentensector.

Het draagvlak voor het stelsel zoals dat thans bestaat, ligt op de eerste plaats bij de opdrachtnemers/bedrijven, zowel de bedrijven die via ERM gecertificeerd zijn als bedrijven die via de regeling Kennis & Kunde gecertificeerd zijn. Gecertificeerde bedrijven willen zich onderscheiden van niet-gecertificeerde bedrijven in de verwachting dat hen dat voordeel biedt. Daarvoor is het wel nodig dat opdrachtgevers, subsidiegevers en vergunningverleners vragen om gecertificeerde bedrijven, dan wel vragen om de richtlijnen die de gecertificeerde bedrijven hanteren. Via ERM gecertificeerde bedrijven melden echter dat de vraag en dus het voordeel achterblijft bij de verwachting. Daarom loopt het draagvlak voor het stelsel onder deze bedrijven gevaar.

Op de tweede plaats wordt het stelsel gesteund door overheden, in het geval van ERM met name RCE en in geval van de regeling Kennis & Kunde de provincies waar de regeling betrekking op heeft. De provincie Gelderland neemt een bijzondere plaats in: zij staat aan de wieg van regeling Kennis & Kunde en heeft zitting in het bestuur van ERM en vervult daarmee een brugfunctie. Bij RCE is zowel sprake van tevredenheid over wat bereikt is als van teleurstelling over het achterblijven van de vraag naar richtlijnen en het gebrek aan financiële steun voor ERM van provincies en gemeenten. De provincies die zich gecommitteerd hebben aan de regeling Kennis & Kunde steunden SCR met een startsubsidie en hebben deze verlengd.

Bij een deel van de provincies, bij gemeenten en bij opdrachtgevers is het draagvlak wankel: een deel van de partijen is ambivalent, en ander deel overwegend kritisch. De provincies die niet deelnemen aan de regeling Kennis & Kunde laten verschillende geluiden horen, gemeenten zijn nog te vaak onbekend met het stelsel⁴,

⁴ 64% van de geënquêteerde gemeenten geeft aan niet te weten wat de meerwaarde is van URL's en BRL's en de mogelijkheid tot certificering, 40% kent ze überhaupt niet. Zie bijlage 3.

opdrachtgevers zijn deels positief, deels kritisch en het NRF en een aantal POM's willen liever geen regulering. We komen in dit hoofdstuk en de hoofdstukken 4 en 5 terug op de verschillende posities.

Er is brede steun onder respondenten voor de inhoud van de uitvoeringsrichtlijnen en het feit dat ze er nu zijn (hoewel een deel van de respondenten ze te uitgebreid, gedetailleerd en ontoegankelijk vindt). Ook voor het proces van het opstellen van richtlijnen (waardoor het gesprek over restauratiekwaliteit plaatsvindt) en voor het proces van certificering (dat een bedrijf noopt om zijn organisatie en werkwijze expliciet te maken en te toetsen) is veel steun.

3.2 Bezwaren tegen het stelsel

Er zijn verschillende bezwaren of kritiekpunten ten aanzien van het huidige stelsel. We noemen ze achtereenvolgens:

1 *Kwaliteitszorg moet op een andere manier geregeld worden.*

Verskillende respondenten stellen zich op de positie dat een stelsel waarin ontwikkeling en toepassing van uitvoeringsrichtlijnen centraal staat weliswaar een bijdrage levert aan kwaliteitszorg, maar dat het beter is de aandacht te verleggen. De volgende argumenten worden naar voren gebracht:

- Kwaliteit ontstaat op de steiger. Kwaliteit krijgt vorm in interactie tussen bedrijven, opdrachtgevers, bevoegd gezag en andere partijen. Verschillende respondenten (die gemeen hebben dat ze kritisch staan ten aanzien van het stelsel) vinden dit.
- Kwaliteit wordt geborgd door het opleiden van vakmensen. Overigens vinden verschillende respondenten dat de uitvoeringsrichtlijnen daar een belangrijke bijdrage aan leveren (of zouden moeten leveren).
- Kwaliteit hoort bij goed opdrachtgeverschap. Met name het opdrachtgeverschap van 'incidentele opdrachtgevers' kan verbeteren. Kwaliteit kan verbeteren door met name eigenaren te informeren en te beïnvloeden. Een aantal institutionele particuliere opdrachtgevers noemt dit punt. Gemeenten geven aan dat meer gedaan moet worden aan informatievoorziening.
- Kwaliteit staat of valt met voldoende toezicht en handhaving. Met name gemeenten voeren dit argument aan. Ook RCE en verschillende bedrijven geven aan dat meer toezicht en handhaving nodig is.

2 *Reguleren is niet de goede manier om kwaliteit te bevorderen.*

- Een aantal respondenten dat kritisch staat ten aanzien van het stelsel is van mening dat het verplichten van het gebruik van richtlijnen of van gecertificeerde bedrijven niet de goede weg

- is⁵. Eigenaren zullen terugschrikken voor de extra lasten en dan kiezen voor het goedkoopste bedrijf. Door certificering beschermt een deel van de beroepsgroep zichzelf, voorkomt dat nieuwe bedrijven toetreden en houdt innovatie tegen. Het kan leiden tot gedwongen winkelnering en prijsopdrijving.
- Regels creëren een papieren werkelijkheid. De daadwerkelijke uitvoering van restauraties kan heel anders uitpakken dan op papier beschreven. Dat komt onder meer omdat veel werk in onderaanneming wordt uitgevoerd: als de hoofdaannemer gecertificeerd is, wil nog niet zeggen dat onderaannemers dat ook zijn of zich aan richtlijnen houden. Anderen voeren aan dat juist een gecertificeerde hoofdaannemer of architect een goede garantie is voor restauratiekwaliteit in de praktijk.
- Uitvoeringsrichtlijnen zijn vooral handig als naslagwerk en 'second opinion', ze zijn te omvangrijk en gedetailleerd voor veel kleinere opdrachtgevers en kleinere bedrijven.
- Het gaat om richtlijnen en van richtlijnen moet kunnen worden afgeweken (en dat is in de praktijk ook nodig). Door het gebruik van richtlijnen te verplichten, wordt de flexibiliteit uit de kwaliteitszorg gehaald.

3 *Het stelsel moet niet gericht zijn op zelfregulering.*

Het opstellen en uitdragen van uitvoeringsrichtlijnen dient een algemeen belang. Daarin is een rol van de overheid noodzakelijk. Bij een streven naar volledige zelfregulering (dat wil zeggen dat het stelsel inhoudelijk en financieel gedragen wordt door bedrijven en opdrachtgevers) zal het particuliere bedrijfsbelang van gecertificeerde bedrijven de overhand krijgen, hetgeen opdrachtgevers zal doen terugschrikken om naar richtlijnen te vragen. Een groot deel van de respondenten (zowel bedrijven als opdrachtgevers) ziet daarom een gemengd stelsel voor zich waarin de overheid (als stelselverantwoordelijke en hoeder van het algemeen belang) participeert, ook financieel. In hoofdstuk 5 gaan we nader in op de financiering. Een kleiner aantal respondenten ziet een stelsel voor zich waarin de scheiding tussen het opstellen en uitdragen van uitvoeringsrichtlijnen en het voeren van een certificeringsregeling strikt gescheiden zijn, het eerste georganiseerd en gefinancierd door de overheid (via ERM, met betrokkenheid van stakeholders), het tweede door de markt (buiten ERM). Anderen voeren aan dat dit niet zal werken: bedrijven brengen hun kennis in voor het opstellen van richtlijnen, juist omdat ze daar via de certificeringsregeling voordeel van verwachten.

4 *Kleinere bedrijven kunnen niet uit de voeten met de richtlijnen.*

Er is vooral behoefte aan een laagdrempelige certificeringsregeling waar kleinere bedrijven gebruik van kunnen maken. Uitvoeringsrichtlijnen zoals die thans zijn opgesteld, zijn te omvangrijk en gedetailleerd voor deze bedrijven.

⁵ Het verplichten van het gebruik van gecertificeerde bedrijven is nooit aan de orde geweest, daar is MoMo al helder over. Ten aanzien van het verplichten van het gebruik van richtlijnen door overheden en subsidiegevers bracht ERM een publicatie uit (2015). Daarin staat dat er ten aanzien van subsidieverlening, op grond van de Algemene wet bestuursrecht, geen bezwaar is om de ERM-uitvoeringsrichtlijnen als voorwaarde op te leggen. Als een overheid of andere partij aanbesteedt dat kan zij ook ERM-richtlijnen vereisen. Het is dan nodig aan de inschrijver aan te geven dat hij levert volgens de specificaties van een door de opdrachtgevende partij met name genoemde ERM-uitvoeringsrichtlijn. Bij vergunningverlening ligt het weer anders. Het bevoegd gezag kan een vergunningaanvrager verzoeken in de aanvraag aan te geven of een ERM-uitvoeringsrichtlijn wordt gevolgd. Als dit niet in de aanvraag is vermeld, kan het bevoegd gezag de uitvoeringsrichtlijn als vergunningvoorschrift opnemen. Het voorschrift moet echter ruimte bieden aan de aanvrager om op een andere manier het belang van het monument veilig te stellen.

5 *Eigenaren staan niet centraal in het stelsel.*

Eigenaren moeten de beslissing nemen welk werk en door wie het werk wordt uitgevoerd. In een succesvol stelsel moet de eigenaar centraal staan. Het huidige stelsel lijkt gericht op bedrijven, deskundigen, overheden en institutionele opdrachtgevers. Met name voor particuliere eigenaar-bewoners biedt het stelsel weinig handvatten. Organisaties die particuliere eigenaar-bewoners vertegenwoordigen, brengen dit punt naar voren.

6 *Het stelsel is te complex.*

Het stelsel is voor partijen die niet direct betrokken zijn vaak lastig te doorgronden. Het gaat hierbij om het verschil tussen URL's en BRL's, de vraag of certificering wel of niet verplicht kan worden, de vraag of richtlijnen verbonden kunnen worden aan vergunningen, de complexiteit van de inhoud van richtlijnen en de verwarring over het feit dat een aantal provincies een eigen stelsel heeft en niet meedoet met het landelijke stelsel waar ERM invulling aan geeft. Hoewel ERM en RCE een aanzienlijke inspanning hebben geleverd in de voorlichting, geven veel respondenten aan dat het stelsel toch complex gevonden wordt.

Het is opmerkelijk dat bij de inrichting van het stelsel relatief weinig aandacht is besteed aan de vraag van welke partijen verwacht werd dat zij om richtlijnen gingen vragen: het bevoegd gezag, subsidiegevers, leningsverstrekkers of opdrachtgevers. Er werd (impliciet) een meersporenstrategie gevolgd: de vraag moest van alle partijen komen. Er zijn echter behoorlijke meningsverschillen tussen respondenten over waar de vraag vandaan moet komen. Verschillende partijen (waaronder een aantal provincies en NRF) vinden dat de subsidiegever/leningverstrekker niet om richtlijnen moet vragen omdat dat de aanvrager teveel belast. Een aantal POM's vindt dat het zelf niet om richtlijnen hoeft te vragen omdat het voldoende kennis heeft van kwaliteit om deze te kunnen garanderen in de restauratie en dat de richtlijnen voor 'incidentele opdrachtgevers' te complex zijn. Het beeld dat het lastig is om richtlijnen aan vergunningverlening te koppelen, maakt dat ook dit spoor niet altijd even voortvarend bewandeld is. Het draagvlak onder het stelsel heeft dus te lijden gehad van onvoldoende duidelijkheid op het punt waar de vraag vandaan moest komen.

Veel respondenten vinden dat het stelsel iets meer tijd gegund moet worden, een aantal jaren. Zowel bedrijven, opdrachtgevers als provincies geven dat aan, zowel uit hoek van ERM als die van de regeling Kennis & Kunde. Eén respondent noemt het heel positief dat overal aan kwaliteitsborging wordt gedaan. Verschillende respondenten geven aan dat aan harmonisatie tussen ERM en SCR gewerkt wordt. Een belangrijke stap daarin zal zijn wanneer SCR de uitvoeringsrichtlijnen als uitgangspunt hanteert. In de provincie Gelderland gebeurt dat al.

Conclusie: Het draagvlak voor het stelsel ligt vooral bij opdrachtnemers/bedrijven die aan ERM verbonden zijn, bij RCE en bij een aantal provincies. Bij andere partijen is het draagvlak ambivalent. Dat heeft te maken met verschillende bezwaren tegen (onderdelen van) het stelsel. Sommige bezwaren zijn fundamenteel en niet op te lossen zonder afscheid te nemen van het stelsel, aan andere bezwaren kan tegemoet gekomen worden. Voor een deel gaat het om het scheppen van

duidelijkheid: het versterken van de informatievoorziening over het stelsel, duidelijk maken waar het stelsel wel en niet op inzet en hoe het in de toekomst gaat functioneren. Dat er in feite twee stelsels bestaan (het stelsel vanuit ERM en dat vanuit de regeling Kennis & Kunde) doet nu afbreuk aan het streven om tot één gedragen stelsel te komen, maar positief is dat kwaliteitsborging op verschillende wijzen vorm krijgt waarbij er een goede mogelijkheid is om (op termijn) tot harmonisatie te komen.

4 Positie en functioneren stichting ERM

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe respondenten de rol van ERM beoordelen; wat ze goed en minder goed vinden. Om de positie en het functioneren van de stichting ERM te bepalen, maken we onderscheid tussen twee kerntaken van ERM: de organisatie die richtlijnen opstelt en beheert en de organisatie die het gebruik ervan bevordert. Die onderdelen komen samen in, wat we noemen, de platformfunctie van ERM.

4.1 Inhoud richtlijnen en platformfunctie

De meeste respondenten hebben waardering voor het inhoudelijke werk van ERM aan uitvoeringsrichtlijnen, hoewel een enkele respondent het proces van het opstellen van een bepaalde richtlijn niet goed vindt. Over de toepasbaarheid van richtlijnen lopen de meningen uiteen. Een deel van de respondenten vindt, zoals ook in hoofdstuk 3 opgemerkt, de richtlijnen te uitgebreid, gedetailleerd en ontoegankelijk. Het gaat in het bijzonder om organisaties die particuliere eigenaar-bewoners vertegenwoordigen, een deel van de gemeenten en een aantal provincies. Dat heeft ook te maken met voorlichting door ERM; een aantal respondenten vindt die onvoldoende laagdrempelig. Voor kleinere bedrijven zouden de richtlijnen te complex zijn en kostenverhogend werken. Andere respondenten (betrokkenen bij ERM) menen juist dat de compleetheid van de uitvoeringsrichtlijnen ze zo waardevol maakt, niet alleen in de uitvoering maar ook in het onderwijs. Een aantal respondenten doet suggesties om de toegankelijkheid van de uitvoeringsrichtlijnen te vergroten: zorgen voor een goede introductie, een samenvatting, een goede zoekfunctie en een papieren publicatie.

De ervaringen met de websites van ERM en activiteiten richting het onderwijs worden positief beoordeeld door respondenten. Van de geënquêteerde gemeenten maakt meer dan de helft soms of regelmatig gebruik van www.monumententoezicht.nl (zie bijlage 3).

Onder de betrokkenen bij ERM is waardering voor de wijze waarop de platformfunctie vorm heeft gekregen. Het wordt gezien als een prestatie in de gefragmenteerde erfgoedsector en een waardevolle bijdrage aan interactie en deskundigheidsbevordering in die sector. Anderen voeren aan dat ERM er juist onvoldoende in is geslaagd om hen te betrekken, met name de provincies die nu van de regeling Kennis & Kunde gebruik maken en vertegenwoordigers van particuliere eigenaar-bewoners. Hoewel eigenaar-bewoners vanaf de start zijn uitgenodigd om deel te nemen aan ERM was bij hen met name zorg over in hoeverre richtlijnen verplicht worden opgelegd. Dat was reden voor hen om een afwachtende houding aan te nemen⁶. Inmiddels heeft FIM een waarnemersrol in het bestuur en is het de bedoeling dat er straks twee vertegenwoordigers namens de particuliere eigenaren in het bestuur komen.

⁶ Hoewel nimmer sprake is geweest van een verplichting om gecertificeerde bedrijven in te schakelen, spitst de zorg van (vertegenwoordigers van) eigenaar-bewoners zich hier op toe.

Een aantal respondenten vindt dat de platformfunctie meer benadrukt moet gaan worden in de toekomst, en dat het minder moet gaan over de technisch-inhoudelijke kant van het opstellen van richtlijnen. Daarbij komt ook de wens dat het moet gaan over *kwaliteitsbevordering*, hetgeen een positievere connotatie heeft dan de termen *regulering* en *richtlijnen*. Door kwaliteitsbevordering als hoofddoel van ERM te beschouwen, zullen meer partijen deel van het platform willen zijn en kan het gesprek op een minder technisch niveau gevoerd worden.

4.2 Vraag naar richtlijnen

Een knelpunt dat RCE en gecertificeerde bedrijven aanvoeren, is dat er nog onvoldoende vraag is naar richtlijnen. Zowel de vraag bij overheden (in het bijzonder gemeenten en een aantal provincies) als bij particuliere opdrachtgevers (zowel institutionele opdrachtgevers als eigenaar-bewoners) is klein. Het gevolg is dat de doelstellingen van het stelsel gevaar lopen: het verwordt tot een papieren werkelijkheid en voor gecertificeerde bedrijven loont het niet om gecertificeerd te zijn. Bedrijven melden dat onbekendheid van opdrachtgevers met de richtlijnen een rol speelt, dat opdrachtgevers het soms als lastige verplichting ervaren of dat uiteindelijk toch de prijs de doorslag geeft en niet de kwaliteit. In de praktijk vinden daardoor werkzaamheden plaats van onvoldoende kwaliteit.

De vraag is waarom de vraag naar de richtlijnen achterblijft en in hoeverre de verantwoordelijkheid voor deze situatie bij ERM ligt. Een deel van de verklaring is dat de hoeveelheid uitvoeringsrichtlijnen in de periode 2011-2013 nog klein was en gestaag gegroeid is de afgelopen jaren. Het is niet mogelijk om naar uitvoeringsrichtlijnen te vragen die er niet zijn. Pas sinds kort is het aanbod voldoende om te kunnen verwachten dat iedereen die om uitvoeringsrichtlijnen wil vragen, dit ook daadwerkelijk kan.

Een andere verklaring is dat provincies en RCE, die samen aan de lat stonden om tot één gedragen kwaliteitsnorm te komen (en waarin RCE het voortouw moest nemen), daar (nog) niet in zijn geslaagd. RCE en ERM zijn actief geweest richting provincies, maar een deel van de provincies voelde zich onvoldoende gehoord. Ook speelde een rol dat provincies zich zorgen maakten over de restauratiebedrijven in de eigen provincies waarvan maar weinigen zich lieten certificeren via ERM. Daarbij ontstond in de drie noordelijke provincies en Overijssel een initiatief van de Vereniging Restauratie Noord, Monumentenwachten en stichting RIBO, uitmondend in SCR. Het gevolg is dat een deel van de provincies een eigen pad is gaan bewandelen. Zoals eerder opgemerkt, is er reden om optimistisch te zijn over een bepaalde mate van harmonisatie tussen ERM en SCR in de toekomst. Onder gemeenten is nog veel onbekendheid over kwaliteitsborging via regulering. Bovendien leeft daar sterk het idee dat het beste aan restauratiekwaliteit gewerkt kan worden via informatievoorziening aan eigenaren en toezicht en handhaving. Sommige gemeenten hebben eigen kwaliteitsrichtlijnen, soms opgesteld door gemeentelijke monumentencommissies, die vervolgens door gemeenten in beschikkingen worden opgenomen. Onder een deel van de opdrachtgevers (en ook NRF) is principiële weerstand om naar uitvoeringsrichtlijnen te vragen. Onder eigenaar-bewoners lijkt gebrek aan eenduidige en toegankelijke informatie over de uitvoeringsrichtlijnen een rol te spelen. Het Rijk vraagt naar uitvoeringsrichtlijnen bij Instandhoudingssubsidies en het Rijksvastgoedbedrijf voert pilotprojecten uit met de richtlijnen en geeft

du, zoals de bedoeling was, het goede voorbeeld. Een volgende verklaring voor het achterblijven van de vraag kan gelegen zijn in het feit dat het bureau ERM maar beperkte middelen tot haar beschikking heeft en deels afhankelijk is van de mate waarin haar bestuursleden als ambassadeur optreden voor het gebruik van richtlijnen. Volgens RCE doen zij dit nog onvoldoende. Andere respondenten (een aantal provincies, bestuursleden van ERM en leden van het Centraal College van Deskundigen) spreken van een beperkte zichtbaarheid van ERM, waarbij zowel gewezen wordt op het bestuur als op het bureau. Een verklaring voor het vermeende gebrek aan ambassadeurs voor ERM zou kunnen zijn dat niet ieder bestuurslid een officiële vertegenwoordiger is (zo is de Federatie Grote Monumentengemeenten een netwerkorganisatie en heeft het FGM-bestuurslid geen mandaat namens gemeenten) of omdat de bestuursleden zelf nog ambivalentie koesteren over de het gebruik van richtlijnen.

Een kritiekpunt op ERM van met name een aantal provincies, is dat kleinere bedrijven onvoldoende toegang zouden hebben tot de certificeringsregeling⁷ omdat deze te zwaar, te complex en te duur zou zijn. Daarbij speelt ook een rol dat provincies taken uitvoeren met betrekking tot het stimuleren van de regionale economie en opleidingsplaatsen en dat het voor hen dus belangrijk is dat de bedrijvigheid in de eigen provincie voldoende toegang blijft houden tot de monumentensector. De certificeringsregeling van ERM zou grote bedrijven, waarvan er minder in deze provincies zijn, bevoordelen. Ook voor eigenaren in deze provincies zou het nadelig uitpakken: de richtlijnen zijn te complex voor hen en er zouden te weinig bedrijven in de eigen provincie gecertificeerd worden waardoor er te weinig te kiezen is. Het zijn belangrijke verklaringen voor de provinciale steun aan SCR. Het beperkte aanbod aan gecertificeerde bedrijven drijft vooral de prijzen op, stelt een aantal gemeenten.

4.3 Zelfregulering

Doel was dat ERM rond 2016 financieel op eigen benen zou staan (dat wil zeggen zonder overheidssubsidie). Zelfregulering = zelffinanciering is de formule die daarbij past. Dat doel is niet gehaald en inmiddels menen verschillende betrokkenen (waaronder ERM zelf) dat dit ook niet wenselijk is. Het algemeen belang zou de overhand moeten hebben, zowel qua uitstraling als qua financiering. In hoofdstuk 5 meer over de financiën. ERM heeft (in 2013) een omslag gemaakt van een organisatie die gericht was op zelfregulering en voor wat betreft het opstellen en beheren van richtlijnen (kerntaak 1) volledig gefinancierd zou zijn door opdrachten van opdrachtgevers, opdrachtnemers en certificerende instellingen, naar een organisatie die uitvoeringsrichtlijnen opstelt en beheert en daarmee het algemeen belang dient (waarbij de financiering voor een belangrijk deel van de overheid zou moeten komen). Beoordelingsrichtlijnen worden daarbij gezien als eigendom van de branches die ERM (tegen betaling) beheert. ERM geeft aan dat nog niet iedereen in de sector deze omslag op het netvlies heeft. Een enkele respondent vindt dat RCE het opstellen en beheer van de uitvoeringsrichtlijnen moet overnemen. RCE wil dat niet en veel betrokkenen bij ERM stellen dat bedrijven bereid zijn om hun kennis en tijd te steken in het opstellen van richtlijnen juist omdat

⁷ Iets dat overigens wordt tegengesproken door RCE en ERM.

deze vervolgens gebruikt worden voor certificering. Voor hen is dit een noodzakelijke voorwaarde om het principe van zelfregulering in stand te houden.

Conclusie: ERM is geslaagd in haar eerste kerntaak, het helpen ontwikkelen, vaststellen en beheren van uitvoerings- en beoordelingsrichtlijnen. De tweede kerntaak, het bevorderen van het gebruik van de richtlijnen, is tot op heden onvoldoende geslaagd. Dat wil zeggen: het gebruik van richtlijnen is sterk achtergebleven, ondanks het feit dat ERM, binnen haar mogelijkheden, verschillende inspanningen heeft geleverd om het gebruik te bevorderen. De beslissing om richtlijnen te gebruiken ligt buiten de macht van ERM. Het feit dat veel partijen uit de sector aan tafel zitten bij ERM (in bestuur en in Centraal College van Deskundigen) is onvoldoende garantie geweest dat iedereen de richtlijnen ook is gaan gebruiken. Toch heeft de platformfunctie volgens bijna alle respondenten veel potentie, zeker als de focus van ERM verschuift naar het positief geladen onderwerp *kwaliteitsbevordering*. Ook zijn er mogelijkheden om het gebruik van richtlijnen door provincies en gemeenten te vergroten. ERM zou volgens een aantal respondenten meer kunnen doen om de voorlichting te verbeteren, vooral voor degenen voor wie de materie nog erg complex is. De ervaringen met de websites van ERM en activiteiten richting het onderwijs worden positief beoordeeld. ERM is in 2013 uitvoeringsrichtlijnen meer centraal gaan stellen dan het certificeringssysteem. Volgens veel betrokkenen is zelfregulering met betrokkenheid van bedrijven echter alleen mogelijk als daaraan ook een certificeringssysteem is verbonden.

5 Medefinanciering stelsel

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe de diverse betrokkenen tegen medefinanciering van ERM aankijken. In hoofdstuk 6 geven we een advies over de toekomstige financiering van ERM.

5.1 Medefinanciering door provincies en gemeenten

Er is nu geen draagvlak bij provincies voor medefinanciering van de stichting ERM⁸, hoewel een deel van de provincies er niet ten principale afwijzend tegenover staat. Los van het feit dat medefinanciering een bestuurlijke beslissing is en dat wij onze interviews op ambtelijk niveau hebben uitgevoerd, blijkt uit de interviews dat de volgende overwegingen een rol spelen:

- ③ De noordelijke provincies geven financiële steun aan SCR (en daarmee is hun keuze niet op ondersteuning van de stichting ERM gevallen). Een aantal provincies merkt op dat de (door de provincie gesubsidieerde) Monumentenwacht betrokken is bij de eigen certificeringssystematiek en dat ook daarom financiering van ERM niet voor de hand ligt. Op termijn zien verschillende provincies wel een toenadering tussen SCR en de stichting ERM, wellicht leidend tot harmonisatie.
- ③ Er is zorg over de toegankelijkheid van de ERM-certificering voor kleinere bedrijven in een aantal provincies, zowel wat betreft kosten, vereisten als complexiteit. Zolang – in de ogen van deze provincies – de drempel voor kleinere bedrijven te hoog is, zullen zij niet geneigd zijn medefinanciering van de stichting ERM te overwegen.
- ③ Een aantal provincies is van mening dat zelfregulering door de restauratiesector het doel moet zijn en daarbij geen overheidsfinanciering past. Dat geeft ook een aantal noordelijke provincies aan: SCR heeft dan wel een startsubsidie gekregen, maar moet na een aantal jaar op eigen benen staan zonder subsidie⁹. Eén provincie vindt dat het aantal gecertificeerde bedrijven nog niet optimaal is. Omdat er te weinig aanbod is, is het voor de provincie niet mogelijk om naar gecertificeerde bedrijven te vragen in subsidievoorwaarden. De sector is nog niet klaar met zijn werk, aldus deze provincie.
- ③ Eén provincie is van mening dat medefinanciering niet nodig is omdat de URL's er inmiddels liggen en de certificeringssystematiek in de lucht is. Samen met de eigen bouwinspecteur, de ondersteuning van RCE en het steunpunt monumentenzorg heeft de provincie voldoende middelen in handen om de kwaliteit te garanderen.

Het is niet realistisch om te verwachten dat gemeenten op korte termijn bereid zijn tot medefinanciering van de stichting ERM. Dat heeft de volgende redenen:

- ③ Gemeenten hebben veel te weinig affiniteit met het reguleren van restauratiekwaliteit om thans een beredeneerd oordeel te vellen over medefinanciering van de stichting ERM. Veel gemeenten kennen de stichting ERM ook niet.

⁸ De provincie Gelderland levert thans al een financiële bijdrage aan de stichting ERM, de provincie Noord-Holland schakelt de stichting ERM in op projectmatige basis.

⁹ Waarbij SCR dus voor dezelfde uitdaging staat als ERM.

Uit de enquête blijkt het volgende:

- De meerderheid van de geënquêteerde gemeenten (75%) heeft geen beleidsregels opgesteld voor kwaliteitsborging bij activiteiten aan monumenten.
 - De stichting ERM, de URL's en BRL's en de mogelijkheid tot certificering zijn relatief onbekend bij gemeenten: ongeveer 40% van de geënquêteerde gemeenten kennen ze niet.
 - 64% van de gemeenten geeft aan niet te weten wat de meerwaarde is van URL's en BRL's en de mogelijkheid tot certificering.
 - Geen enkele gemeente zegt 'ja' op de vraag of ze financieel wil bijdragen aan het systeem voor zelfregulering, 64% weet het niet, 34% antwoordt 'nee'.
 - In de open velden merken gemeenten op dat eigenaren vaak kiezen voor goedkope bedrijven en dat voor bedrijven het gebruik van richtlijnen en certificering hogere administratieve lasten betekenen.
- 🕒 Gemeenten zetten voor de kwaliteitsborging bij activiteiten aan monumenten voornamelijk in op toezicht en handhaving. Daarnaast doen ze aan bewustwording van en advies aan eigenaren (en in de rol van opdrachtgever aan begeleiding van/ advies aan bedrijven). Gemeenten geven maar heel beperkt aan dat ze richtlijnen (van ERM of anderen) gebruiken of de inzet van gecertificeerde bedrijven stimuleren. Gemeenten geven overigens wel in meerderheid aan soms of regelmatig van www.monumenttoezicht.nl gebruik te maken.
- 🕒 Gemeenten zijn relatief ongeorganiseerd. De Federatie Grote Monumentengemeenten is een netwerkorganisatie van 74 gemeenten zonder beslissingsbevoegdheid, de VNG heeft veel minder tijd en kennis beschikbaar voor het thema cultureel erfgoed dan een aantal jaar geleden. Dotatie uit het gemeentefonds behoort niet meer tot de mogelijkheden. De beslissing tot medefinanciering zou dus door afzonderlijke gemeenten genomen moeten worden, iets dat ook in praktische zin heel lastig is om te beïnvloeden door ERM.

5.2 Medefinanciering door bedrijven

ERM-gecertificeerde bedrijven (en certificerende instellingen) droegen in 2015 ruim 29.000,- euro af aan de stichting ERM, in 2014 bijna 26.000,- en in 2013 ruim 21.000,- euro. Het aantal certificaathouders groeide van 121 in 2014 tot 144 in 2015. Er is dus sprake van een gestage groei. Toch geven aan ERM verbonden bedrijven aan dat de belangstelling voor certificering aan het afnemen is. De inkomsten uit afdrachten aan de stichting ERM lopen daarmee gevaar. De verklaring is volgens verschillende branches en bedrijven dat de vraag naar richtlijnen en gecertificeerde bedrijven te klein blijft. De vraag van zowel opdrachtgevende overheden als van particuliere opdrachtgevers blijft achter bij de verwachting (waarbij de opdrachtgevende overheden vaker om richtlijnen en gecertificeerde bedrijven vragen dan particuliere opdrachtgevers). Het gevolg is dat bij veel aanbestedingen zowel gecertificeerde als niet-gecertificeerde bedrijven kunnen meedingen naar opdrachten en certificering dus geen voordeel biedt. De directe jaarlijkse kosten van certificering en indirecte kosten van opleidingen voor vakmensen zijn aanzienlijk (volgens één schatting zo'n 10 tot 15.000,- euro per jaar).

Het achterblijven van de vraag naar richtlijnen en gecertificeerde bedrijven heeft ook tot gevolg dat mogelijke opdrachten van overige gebruikers (in het bijzonder opdrachtgevende overheden en professionele particuliere opdrachtgevers) nu nog niet plaatsvinden. Alleen het ministerie van OCW betaalt sinds 2015 een gebruiksbijdrage van bijna 21.000,- euro. Zo bezien bevindt de medefinanciering van de stichting ERM door bedrijven en opdrachtgevers zich op een cruciaal punt: als de vraag naar richtlijnen en gecertificeerde bedrijven van opdrachtgevers niet toeneemt, zal uiteindelijk de bereidheid van bedrijven om zich te laten certificeren wegvallen. Als de vraag toeneemt, kan (op termijn) ook een gebruiksbijdrage van opdrachtgevers gevraagd worden. De inkomsten uit certificeringen kunnen nog wel toenemen als thans in ontwikkeling zijnde uitvoeringsrichtlijnen gereed zijn. Op korte termijn is in ieder geval geen grote groei te verwachten van de inkomsten van de stichting ERM uit opdrachten van gebruikers.

Een ander aspect is de verhouding tussen opdrachten van gecertificeerde bedrijven en andere inkomsten. Een deel van de respondenten (afkomstig uit verschillende respondentgroepen) stelt dat bedrijven en branches met name een particulier, bedrijfsmatig belang nastreven en dat dit de stichting ERM afhankelijk kan maken van commerciële belangen. Bovendien kan dit een negatieve invloed hebben op het imago van de stichting ERM. Om het algemeen belang te benadrukken dat de stichting ERM vertegenwoordigt (het belang van restauratiekwaliteit in de monumentenzorg) zou het wenselijk zijn, aldus deze respondenten, dat de inkomsten uit het bedrijfsleven niet verder in aandeel groeien (bijvoorbeeld niet meer dan 20% uitmaken van de totale inkomsten) of zelfs dalen. Ook vanuit deze optiek bekeken ligt vergroting van het aandeel opdrachten van gecertificeerde bedrijven niet voor de hand.

Conclusie: provincies en gemeenten zijn nu niet genegen om ERM mede te financieren. Het is de vraag of opdrachten van bedrijven en anderen zullen (en, in principiële zin, moeten) stijgen.

6 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven wij de overkoepelende conclusies weer en komen tot een aantal aanbevelingen. Die aanbevelingen zijn gericht aan het ministerie van OCW/RCE en hebben enerzijds betrekking op het stelsel voor kwaliteitsborging en anderzijds op de rol en eventuele subsidiëring van ERM daarin.

6.1 Conclusies

De opdracht om het stelsel van kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten en de rol van ERM te evalueren, lijkt een begreemd onderwerp maar heeft relaties met veel andere belangrijke onderwerpen in de monumentensector (zoals subsidieverlening, vergunningverlening en toezicht en handhaving). Bijna alle partijen uit de monumentensector hebben ook een rol in de kwaliteitsborging en dat maakt dat veel belangen en visies samenkomen in het platform ERM. Tegelijk met inrichten van het stelsel van kwaliteitsborging werd verdergaande decentralisatie van verantwoordelijkheden in de monumentensector ingezet: provincies werden volledig verantwoordelijk voor restauratiesubsidies en bij gemeenten werd erfgoed steeds meer ingebed in de ruimtelijke ordening.

Doelstelling

De doelstelling van het Rijk was de totstandkoming van een stelsel om de kwaliteit bij de instandhouding van monumenten te borgen. Die kwaliteit zou geborgd moeten worden door het opstellen en uitdragen van normen (vaak ook richtlijnen genoemd). Dat moest primair door de restauratiesector zelf gedaan worden, met ondersteuning van RCE. ERM heeft in 2010 de taak op zich genomen om deze normen op te stellen, uit te dragen en te beheren en is daarvoor vier jaar lang gesubsidieerd door het ministerie van OCW/RCE. De branches die aangesloten zijn bij ERM hebben toegezegd zich te zullen houden aan de normen. Bedrijven die dat willen kunnen zich laten certificeren voor het gebruik van de normen. Opdrachtgevers/eigenaren, subsidiegevers en leningverstrekkers zouden om normen moeten vragen. Het gebruik van gecertificeerde bedrijven zou niet verplicht worden, het gebruik van normen/richtlijnen wel. Het stelsel dat zo ontstond zou zelfregulerend zijn: de sector zou het opstellen, uitvoeren, toetsen en handhaven van richtlijnen zelf ter hand nemen. Het stelsel zou zich in 2016 ook zelf moeten kunnen financieren: het opstellen en beheren van richtlijnen zou uit opdrachten en bijdragen betaald worden.

Resultaten

Hoe het 'stelsel van zelfregulering in de kwaliteitsborging bij instandhouding van monumenten' er nu voor staat is beschreven in de hoofdstukken 2 tot en met 5. We trekken een aantal overkoepelende conclusies:

- 🕒 In 2016 zijn er in feite twee stelsels die kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten als doel hebben: het stelsel vanuit het Rijk (met de stichting ERM als spil) en de regeling Kennis & Kunde (in Gelderland uitgevoerd door de Monumentenwacht, in de drie noordelijke provincies en Overijssel

door SCR). Hoewel dit onwenselijk is vanuit oogpunt van eenduidigheid en overzichtelijkheid is het positief dat kwaliteitsborging op verschillende plaatsen, op verschillende manieren wordt opgepakt. De regeling Kennis & Kunde is, volgens de provincies waarin hij toegepast wordt, laagdrempeliger voor kleinere bedrijven en vervult daarmee een behoefte die met name in een aantal niet-Randstedelijke provincies leeft.

- ③ De uitgangspunten voor het stelsel zijn onvoldoende eenduidig geformuleerd en niet bij alle partijen helder. De uitgangspunten zijn beschreven in verschillende documenten van RCE, maar missen op aantal punten de nauwgezetheid die nodig is om te bepalen om wie het precies gaat en wat precies van elke partij verwacht wordt. Het gaat bijvoorbeeld over 'de (restaurant)sector' en 'de branche(s)' zonder dat opgesomd wordt welke partijen daaronder vallen. De vraag of de overheid als stelselverantwoordelijke wel of geen deel uitmaakt van de restauratiesector is zeer belangrijk als het gaat over de vraag welke partijen precies de beoogde zelfregulering vorm moeten geven. Daarbij is een zekere vrijblijvendheid ontstaan bij (een deel van de) deelnemende partijen aan het bestuur van ERM: deelname betekent niet volledig commitment.
- ③ De kwaliteitszorg via richtlijnen en een certificeringssysteem heeft geen wettelijke grondslag of een voor overheden verplicht kader. Omdat dat ontbreekt moet elke sector en elke partij zelf voor de legitimatie van kwaliteitsborging via een stelsel zorgen. De stichting ERM is als organisatie te klein en van haar kan niet verwacht worden dat zij alleen borging kan realiseren en legitimeren in alle betrokken sectoren. Ook RCE kan het gebruik van richtlijnen niet afdwingen. RCE en ERM lopen nu tegen de grens van hun mogelijkheden aan.
- ③ Er is over het algemeen tevredenheid over de inhoud van de opgestelde uitvoeringsrichtlijnen, de website www.monumententoezicht.nl en over de activiteiten richting het onderwijs.
- ③ De uitvoeringsrichtlijnen zijn lang niet bij alle betrokken gemeenten en provincies (en NRF) een voorwaarde voor subsidieverlening, vergunningverlening en het verstrekken van leningen. Bij een deel van de gemeenten is het bestaan onbekend. Hoewel gemeenten aangeven vooral aan kwaliteitszorg te doen via toezicht en handhaving is ook hier een knelpunt: het ontbreekt aan kennis over en inzet op toezicht en handhaving in de monumentenzorg. En daarmee ontbreekt de aantoonbare steun van deze overheden voor de inzet van de instrumenten die het stelsel heeft opgeleverd en op de controle daarop. Anders gezegd, wanneer overheden zich daadwerkelijk aan richtlijnen committeren dan zullen ze ook initiatiefnemers moeten vragen om op die richtlijnen en op het gebruik ervan toe te zien.
- ③ De bij het stelsel en bij de stichting ERM betrokken partijen hebben uiteenlopende visies op hun eigen taak en rol en vertegenwoordigen verschillende belangen. Die belangen worden bijvoorbeeld weerspiegeld in het feit dat zowel URL's als BRL's ontwikkeld zijn. Niet alle betrokkenen dragen de uitgangspunten en de instrumenten voor kwaliteitszorg uit binnen hun achterban/sector.
- ③ Voor bedrijven is er een commercieel belang om mee te helpen met het opstellen van richtlijnen: via certificering op die richtlijnen kunnen zij zich onderscheiden van de concurrentie¹⁰. Met name in de

¹⁰ ERM voegt hier aan toe dat behalve bedrijven ook overheden en opdrachtgevers via hun deelname in begeleidingsgroepen hun beleidsdoelen proberen te realiseren.

beginperiode maakte dat het werk van ERM bij sommigen suspect. Inmiddels benadrukt ERM het algemeen belang dat zij voorstaat.

- ④ Voor partijen die niet direct betrokken zijn bij het werk van ERM is kwaliteitsborging een lastige materie, zowel wat betreft de inrichting van het stelsel en de inhoud als wat betreft juridische implicaties. Vooral de situatie bij gemeenten is zorgelijk. Vragen over het verschil tussen URL's en BRL's, de vraag of certificering wel of niet verplicht kan worden en de vraag of richtlijnen verbonden kunnen worden aan vergunningen blijven spelen.
- ④ De beoogde zelffinanciering van ERM voor het onderdeel 'opstellen en beheren richtlijnen' per 2016 is niet behaald.

6.2 Aanbevelingen

Vanuit het streven naar een goede erfgoedzorg is kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten van groot belang. Wij bevelen RCE aan de hoofddoelstellingen van de kwaliteitsborging bij instandhouding van monumenten te actualiseren en te preciseren. Daarin moeten in ieder geval de volgende onderdelen aan de orde komen:

- 1 Harmonisatie van stelsels, waarbij enerzijds gestreefd wordt naar een landelijke toepassing van ERM-uitvoeringsrichtlijnen en anderzijds naar het samengaan van certificeringsregelingen opdat er voor monumenteneigenaren meer eenduidigheid ontstaat¹¹.
- 2 Meer aandacht voor de behoeften van monumenteneigenaren (als hoofdverantwoordelijken voor restauratiekwaliteit) inclusief eigenaar-bewoners. Het gaat daarbij om informatievoorziening, vereenvoudiging en het enthousiasmeren van eigenaren voor kwaliteitszorg.
- 3 Meer aandacht voor de behoeften van gemeenten en de obstakels waar zij, als bevoegd gezag, tegenaan lopen in de kwaliteitsborging. Het knelpunt in de gemeentelijke toezicht en handhaving moet daarbij ook aan de orde komen. In de ondersteuning van gemeenten kunnen de provinciale steunpunten monumentenzorg een rol spelen.
- 4 Een brede strategie gericht op gebruik van richtlijnen in onderwijs, door opdrachtgevers en opdrachtnemers, in subsidie- en leningvoorwaarden, bij vergunningaanvraag en –verlening (inclusief rol monumentencommissies) en in toezicht en handhaving. Daarin moet duidelijk worden aangegeven welke partijen bij welke onderdelen welke rol hebben en wat van hen gevraagd wordt. Ook moet worden aangegeven of en in welke mate gestreefd wordt naar verplicht gebruik van richtlijnen.

Het is nodig om over de geactualiseerde hoofddoelstellingen bestuurlijk en ambtelijk overeenstemming te bereiken met de provincies. Hiertoe kan het ministerie van OCW het initiatief nemen (het kan bijvoorbeeld onderdeel zijn van het jaarlijkse bestuurlijke overleg met de provincies). Daarnaast adviseren wij RCE de hoofddoelstellingen af te stemmen met:

- ④ betrokkenen bij het platform ERM;

¹¹ Waarbij wij het belangrijk vinden dat RCE, ERM en provincies op een constructieve en oplossingsgerichte wijze met hun (menings)verschillen omgaan.

- ③ vertegenwoordigers van eigenaar-bewoners;
- ③ een aantal afzonderlijke grote monumentengemeenten.

Na afstemming kan door RCE een plan van aanpak worden opgesteld waarin expliciet en nauwgezet activiteiten, rolverdeling en tijdsplan aan de orde komen.

Wij adviseren om de rol van de stichting ERM voor een belangrijk deel intact te laten. De rol van ERM is waardevol omdat er een breed platform aan tafel zit en bedrijven, overheden en opdrachtgevers bereid zijn om hun kennis in te brengen bij het opstellen van richtlijnen. Hoewel het een optie is dat RCE zelf de kwaliteitsborging op zich neemt, denken wij dat dit onwenselijk is: het zou betekenen dat het huidige draagvlak en platform wegvallen en het principe van zelfsturing verdwijnt. De platformfunctie, nodig om draagvlak voor richtlijnen te verwerven, past beter bij een onafhankelijke stichting en minder bij RCE (dat op de eerste plaats een kennisinstituut is). Daarbij willen bijna alle respondenten dat ERM blijft bestaan.

Dat zou betekenen dat het ministerie van OCW/RCE opnieuw een verzoek neerlegt bij ERM om uitvoering te geven aan twee taken (het opstellen/beheren van richtlijnen en het uitdragen van het gebruik van richtlijnen). Wij zien wel een aantal accentverschuivingen:

- ③ Het blijven uitvoeren van kerntaak 1 (het opstellen/beheren van richtlijnen) maar in een lager tempo (waardoor middelen en energie vrijkomen voor kerntaak 2). Als alle richtlijnen er zijn komt ERM in een beheersituatie terecht en kan de inspanning op kerntaak 1 verder verminderen.
- ③ Het openstaan voor het samengaan van de certificeringsregelingen. Eindbeeld is dat er twee certificeringsregelingen zijn die op elkaar zijn afgestemd: één uitgebreide voor de wat grotere bedrijven en één laagdrempelige voor de wat kleinere bedrijven¹². Er ontstaat een landelijk register voor gecertificeerde bedrijven.
- ③ Grotere inspanning op kerntaak 2 (uitdragen van het gebruik van richtlijnen). De kernwoorden daarbij zijn: enthousiasmeren voor kwaliteitszorg en gebruik richtlijnen, toegankelijk maken inhoud richtlijnen en specifieke focus op monumenteneigenaren).
- ③ De betrokkenen bij ERM oproepen meer op te treden als ambassadeurs voor kwaliteitszorg met gebruik van richtlijnen.
- ③ De platformfunctie van ERM verder verbreden met vertegenwoordigers van eigenaar-bewoners en Monumentenwachten.
- ③ Het uitdragen en stimuleren van het gebruik van richtlijnen richting provincies en gemeenten wordt een taak voor RCE¹³ die zij in overleg met het ministerie van OCW/E&K kan vormgeven. Deze taak past beter bij RCE gezien zijn affiniteit met provincies en gemeenten. Het geeft ERM de gelegenheid zich meer te richten op bovengenoemde accenten.
- ③ De ingezette lijn door ERM om zich als organisatie neer te zetten die een bijdrage levert aan een algemeen belang (het opstellen van, voor iedereen toegankelijke, richtlijnen) moet voortgezet worden. Het beheren van beoordelingsrichtlijnen wordt daarbij gezien als dienstverlening die ERM

¹² Waarbij op provincie geselecteerd kan worden.

¹³ Waarbij ook steunpunten monumentenzorg een rol kunnen spelen.

tegen betaling levert aan bedrijven/branches. De certificering vindt volledig plaats buiten ERM, zoals nu ook al het geval is.

De accentverschuivingen kunnen invloed hebben de taakuitoefening van het bureau ERM en de voorzitter van ERM. Als RCE de taak richting provincies en gemeenten op zich neemt kan de voorzitter zich meer richten op erfgoedsector (minus provincies en gemeenten). De nadruk van het bureau gaat meer richting stimuleren en enthousiasmeren en minder richting het (begeleiden van het) opstellen van richtlijnen.

Als RCE de stichting ERM verzoekt om opnieuw invulling te geven aan de twee kerntaken (met een aantal accentverschuivingen) dan is daarvoor wederom een subsidie gerechtvaardigd. Het opstellen en beheren van richtlijnen dient het algemene belang van kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten en daarmee van een goede erfgoedzorg. Daarbij moet wel het nadrukkelijke doel zijn dat deze richtlijnen landelijk worden gebruikt en dat het platform dat de richtlijnen opstelt daadwerkelijk uit alle belanghebbende partijen bestaat. Met de hierboven genoemde accentverschuivingen wordt aan deze voorwaarden voldaan. Om invulling te geven aan de aangepaste kerntaken is ongeveer een zelfde subsidiebedrag nodig als in de periode 2011-2015 (200.000,- euro exclusief btw per jaar). Wij adviseren RCE daarom om ERM nog drie tot vier jaar op deze wijze te subsidiëren. De inhoudelijke basis vormt een door ERM op te stellen plan van aanpak dat afgestemd wordt met alle betrokkenen bij ERM en met RCE. Na drie of vier jaar is het nodig om te evalueren in hoeverre de geactualiseerde hoofddoelstellingen van RCE (inclusief het plan van aanpak van RCE) en de opdracht aan ERM (verwoord in het plan van aanpak van ERM) gerealiseerd zijn. Daarbij moet ook de stand van zaken met betrekking tot medefinanciering meegenomen worden. Voortzetting van subsidiëring na deze drie of vier jaar is alleen aan de orde als aan drie voorwaarden voldaan is:

- ③ De evaluatie pakt positief uit.
- ③ Medefinanciering is geregeld (zie onder).
- ③ Vanuit het oogpunt van kwaliteitsborging is subsidiëring opnieuw gerechtvaardigd.

Medefinanciering van ERM door provincies en gemeenten is nu niet haalbaar. Medefinanciering door provincies is niet onbespreekbaar: de provincies die thans SCR subsidiëren doen dit ook om kwaliteitsborging te stimuleren. Als de harmonisatie vorm krijgt is medefinanciering van ERM door provincies een onderwerp van gesprek. De optie moet al wel een plaats krijgen in de bestuurlijke afstemming tussen provincies en het ministerie van OCW over de hoofddoelstellingen van het stelsel. Een mogelijkheid voor provinciale medefinanciering is het bestemmen van een percentage van de restauratiegelden van provincies voor dit doel (0,5% staat gelijk aan 100.000,-). Rijk en provincies zouden dan ieder een zelfde bedrag inleggen¹⁴. Het ligt minder voor de hand om gemeenten te vragen om mede te financieren aangezien dat in praktische zin lastig is te organiseren.

¹⁴ Waarbij het ministerie van OCW/RCE het dan vrijvallende subsidiebedrag (100.000,- euro) zou kunnen aanwenden om eigen capaciteit in te zetten voor het uitdragen en stimuleren van het gebruik van richtlijnen richting provincies en gemeenten.

De financiering van ERM door certificeringsafdrachten moet gezien worden als inkomsten uit betaalde dienstverlening en de verwachting is dat deze niet sterk zal groeien.

Een andere bron van financiering van ERM zijn afdrachten van opdrachtgevers die gebruik maken van richtlijnen. Je zou kunnen denken aan een abonnementsstelsel waardoor opdrachtgevers automatisch toegang krijgen tot de meeste actuele richtlijnen. Het is echter zeer bewerkelijk om een dergelijk systeem op te zetten en wordt daarom niet door ons aanbevolen.

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode september-december 2016. Het onderzoek heeft de volgende onderdelen gehad:

- 🕒 Documentatieonderzoek (zie bijlage 2)
- 🕒 Interviews met stakeholders waaronder RCE, ERM, bedrijven en opdrachtgevers (zie bijlage 4)
- 🕒 Digitale enquête onder 36 gemeenten (zie bijlage 3)
- 🕒 Interviews met alle 12 provincies (zie bijlage 4)

De enquête onder 36 gemeenten was als volgt verdeeld: 3 per provincie, per provincie drie klassen gemeenten: meer dan 500 rijksmonumenten, 100-500 rijksmonumenten, minder van 100 rijksmonumenten. Het ging om de volgende gemeenten:

- 🕒 Groningen: Eemshoek, Oldambt, Pekela
- 🕒 Drenthe: Noordenveld, Borger Odoorn, Emmen
- 🕒 Gelderland: Duiven, Rheden, Nijmegen
- 🕒 Flevoland: Zeewolde, Lelystad, Noordoostpolder
- 🕒 Utrecht: Soest, Veenendaal, Oudewater
- 🕒 Noord-Holland: Haarlemmermeer, Bergen, Stede Broec
- 🕒 Zeeland: Veere, Goes, Schouwen Duiveland
- 🕒 Noord-Brabant: Veldhoven, Gilze en Rijen, Waalwijk
- 🕒 Limburg: Nederweert, Leudal, Venlo
- 🕒 Overijssel: Hof van Twente, Almelo, Staphorst
- 🕒 Friesland: De Friese Meren, Súdwest Fryslân, Smallingerland
- 🕒 Zuid-Holland: Lansingerland, Brielle, Leidschendam-Voorburg

De respons kwam van 29 gemeenten.

Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen hebben in dit onderzoek centraal gestaan:

1. **Is er draagvlak voor het stelsel van zelfregulering zoals dat nu is ingericht?**
 - 1.1 Is er draagvlak voor een stelsel van zelfregulering?
 - 1.2 Is de inrichting van het huidige stelsel bekend en duidelijk?
 - 1.3 Is het verschil tussen en gebruik van URL's en BRL's (certificeringsregeling) duidelijk?
 - 1.4 Wat zijn de positieve aspecten/ervaringen met de richtlijnen?
 - 1.5 Wat zijn negatieve aspecten/ervaringen met de richtlijnen?
 - 1.6 Voorzien de richtlijnen in een behoefte? Indien ja, welke? Gebruikt u ze?
 - 1.7 Hoe moet een stelsel zich verder ontwikkelen? Is volledige zelfregulering mogelijk/wenselijk?

1.8 Waarom ontstaan andere initiatieven zoals Stichting Certificering Restauratie?

2. Bieden de richtlijnen (zowel URL's als BRL's) handvatten voor de ketenpartners (in termen van kwaliteit, toepasbaarheid, betaalbaarheid)?

- 2.1 Opdrachtgevers (particulier en institutioneel): bij planvorming, aanbesteding en uitvoering?
- 2.2 Planvormende bedrijven: bij planvorming, aanbesteding en directievoering tijdens uitvoering?
- 2.3 Uitvoerende bedrijven: bij planvorming, uitvoering van werkzaamheden en certificering?
- 2.4 Vergunningverleners: bij planbeoordeling?
- 2.5 Gemeentelijke toezichthouders: bij toezicht en handhaving tijdens uitvoering?
- 2.6 Subsidieverleners: bij planbeoordeling en toezicht op naleving subsidievoorwaarden?
- 2.7 Onderwijsinstellingen vakopleidingen (ROP's)?

3. Is er draagvlak voor de rol van ERM in het stelsel?

- 3.1 Welke rol speelt ERM in het systeem van zelfregulering (o.a. richtlijnen opstellen, gebruik bevorderen, netwerk onderhouden, bedrijven certificeren)?
- 3.2 Wat vinden ketenpartners positief?
- 3.3 Wat vinden ketenpartners negatief?
- 3.4 Zijn er verbeteringen mogelijk en zo ja, welke?
- 3.5 Hoe zien de ketenpartners de rol van ERM in de toekomst?
- 3.6 Is er ook een systeem (stelsel van richtlijnen) mogelijk zonder een faciliterende partij zoals ERM? hoe zou dat er dan uitzien?

4. Kan het stelsel van zelfregulering zichzelf financieren?

- 4.1 Hoe ziet de financiering van het stelsel van zelfregulering er idealiter uit?
- 4.2 Wat is het jaarlijkse bedrag dat nodig is om de ERM te laten functioneren?
- 4.3 Waaruit bestaan de kosten (op korte en langere termijn)?
- 4.4 Welke financiële bijdrage is nodig van de betrokken partijen om deze kosten te dekken?
- 4.5 Waarom willen partijen die wel in ERM participeren (nog) niet meebetalen?
- 4.6 Onder welke voorwaarden zijn partijen wel bereid om mee te betalen?

Bijlage 2 Gebruikte documentatie

Centraal College van Deskundigen Restauratiekwaliteit. *Jaarverslag 2015*.

DSP-groep (2014). *Evaluatie bestuurlijke afspraken restauratie rijksmonumenten en ruimtelijk beleid voor erfgoed*.

IPO en ministerie van OCW (2012). *Bestuurlijke afspraken over de restauratie van rijksmonumenten en het ruimtelijk beleid voor het erfgoed*.

IPO en ministerie van OCW (2015). *Aanvulling op de bestuurlijke afspraken over de restauratie van rijksmonumenten en het ruimtelijk beleid voor het erfgoed 2012, naar aanleiding van de evaluatie, uitgevoerd in 2014*.

Plasterk, R.H.A., Cramer J.M. & Verburg, G. (2009). *Beleidsbrief Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo)*. Den Haag: ministerie van OCW.

RCE (2009). *Position paper kwaliteitsborging gebouwd erfgoed, restauratiebestek en certificering*.

RCE (2014). *Programma Restauratiekwaliteit; Overzicht beleidsmatig kader*.

RCE (2014). *Visie van de RCE op kwaliteit in de monumentenzorg (memo)*.

SCR. *Presentatie SCR 2014* (powerpoint)

Stichting ERM. *Activiteitenverslag 2014*.

Stichting ERM. *Activiteitenverslag 2015*.

Stichting ERM (2015). *ERM-uitvoeringsrichtlijnen: een juridische inventarisatie*.

Stichting ERM. *Jaarrekening 2014*.

Stichting ERM. *Jaarrekening 2015*.

Stichting ERM. *Koers ERM 2016-2018* (powerpoint)

Stichting ERM (2010). *Toekomstbeeld 2015: kwaliteitszorg bij de restauratie van gebouwde monumenten*.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2010–2011, 32 156, nr. 24

Tweede Kamer, vergaderjaar 2010–2011, 32 156, nr. 31

Van de Voorde Monumentenadvies (2015). *Zelfevaluatie stichting ERM*.

Bijlage 3 Uitkomsten enquête gemeenten

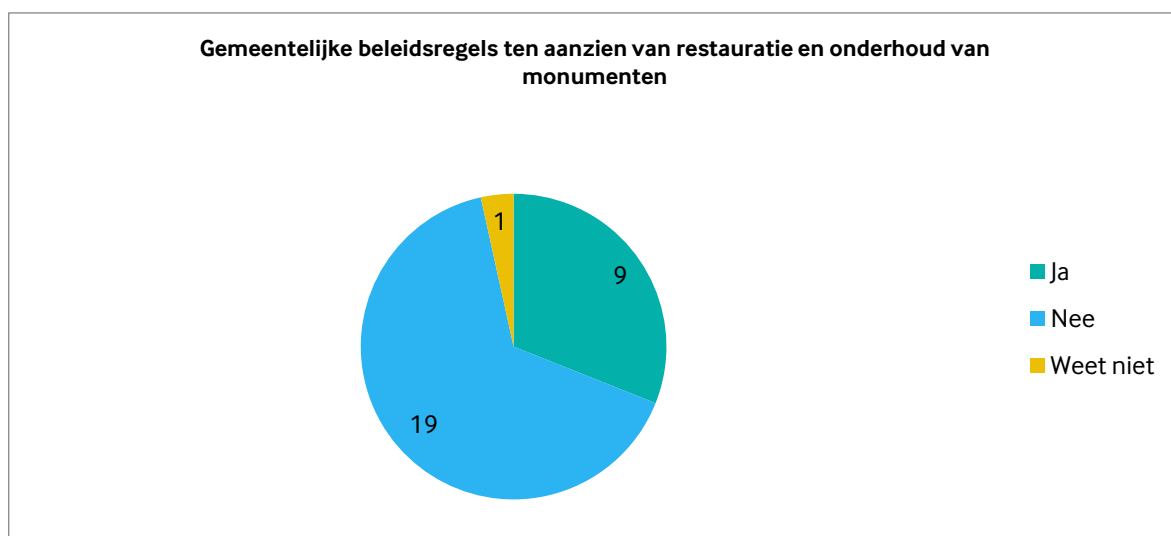
Bekendheid van het systeem van zelfregulering (n=29)

DSP-groep vroeg gemeenten of ze de stichting ERM kennen. 17 van de 29 gemeenten geven aan de stichting ERM te kennen. Bij 11 gemeenten is de stichting ERM onbekend.

Ook hebben we gevraagd of de gemeenten de uitvoerings- en beoordelingsrichtlijnen (URL's en BRL's) van de stichting ERM kennen. Deze richtlijnen zijn bij 15 gemeenten bekend. 13 gemeenten geven aan onbekend te zijn met de richtlijnen.

Bedrijven in de restauratiebranche die volgens de ERM-richtlijnen werken, kunnen hiervoor gecertificeerd worden. We hebben aan de gemeenten gevraagd of zij bekend zijn met deze mogelijkheid. Het blijkt dat voor 17 gemeenten duidelijk is dat bedrijven gecertificeerd kunnen worden als ze werken volgens de ERM-richtlijnen (16 van deze gemeenten kennen ook de stichting ERM). Bij de overige 12 gemeenten is de mogelijkheid tot certificering onbekend.

Gemeentelijke beleidsregels zelfregulering (n=29)

We vroegen of gemeenten eigen beleidsregels voor de restauratie en onderhoud van monumenten hebben opgesteld. In 9 gemeenten is dat het geval (7 van hen kennen ook ERM). 19 gemeenten hebben geen gemeentelijke beleidsregels opgesteld voor kwaliteitsborging bij activiteiten van monumenten. 1 gemeente heeft geen zicht hierop.

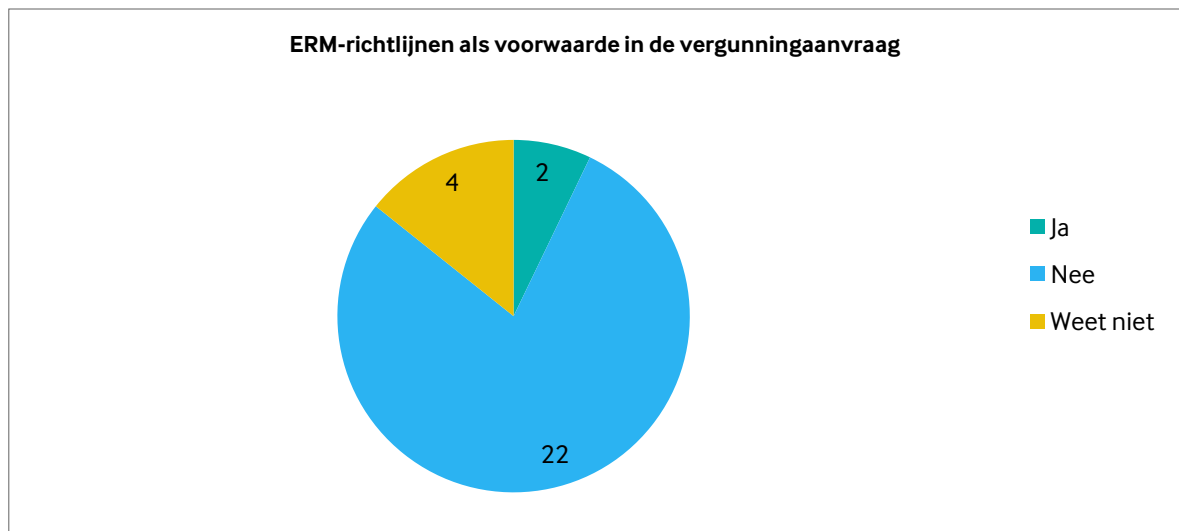
Rollen van gemeenten

Gemeenten vervullen in de monumentenzorg verschillende rollen. In het kader van deze enquête hebben wij er vier onderscheiden:

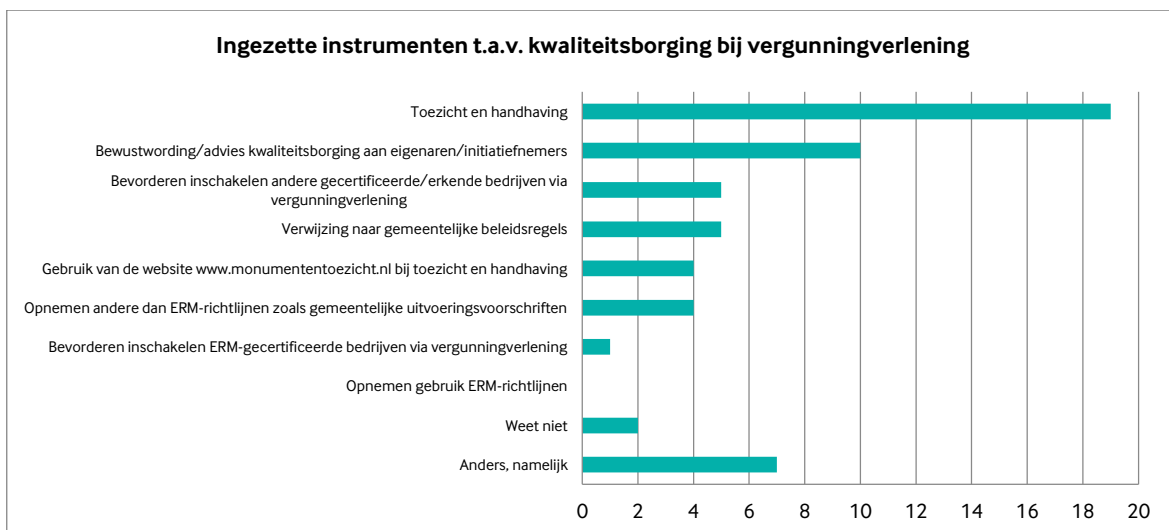
- 1 Gemeente als *vergunningverlener* t.a.v. activiteiten aan monumenten (een rol die alle gemeenten vervullen)
- 2 Gemeente als *subsidiegever* t.a.v. activiteiten aan monumenten (een rol die door een deel van de gemeenten wordt vervuld; de vraag hierover werd door 15 gemeenten beantwoord)
- 3 Gemeente als *toezichthouder/handhaver* t.a.v. activiteiten aan monumenten (een rol die alle gemeenten vervullen)
- 4 Gemeente als *eigenaar* van een monument, die optreedt als *opdrachtgever* (een rol die door een deel van de gemeenten wordt vervuld; de vraag hierover werd door 21 gemeenten beantwoord)

We geven achtereenvolgens de antwoorden van de vier groepen weer.

Gemeente als vergunningverlener (n=28)

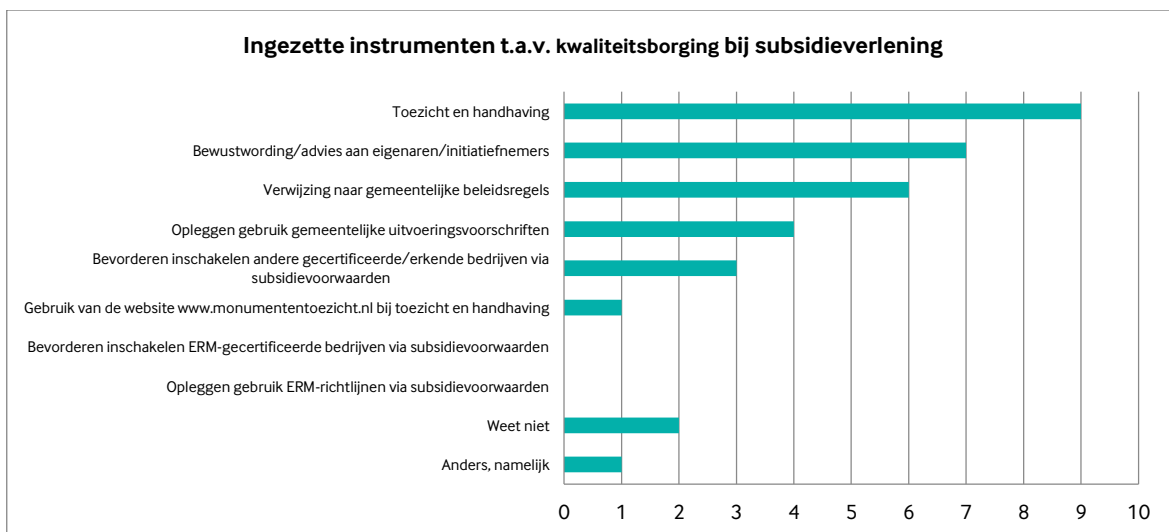

2 gemeenten geven aan dat de ERM-richtlijnen wel dienen te worden opgenomen in de vergunningaanvragen van eigenaren. 22 gemeenten geven aan dat zij eigenaren niet verplichten om ERM-richtlijnen op te nemen in hun vergunningaanvraag. 4 gemeenten zijn onbekend met deze mogelijkheid. Uit de toelichting komt vooral naar voren dat gemeenten nog niet toe zijn aan het aanpassen van de eigen uitvoeringsvoorschriften op de ERM-richtlijnen. Als reden geven gemeenten aan dat er onvoldoende capaciteit en tijd is. Een aantal gemeenten wijst er op dat de ERM-richtlijnen geen wettelijke verplichting zijn en daarmee ook niet opgelegd kunnen worden aan eigenaren. 1 gemeente noemt de ERM-richtlijnen ongeschikt voor eigenaren omdat het vooral uitvoeringsrichtlijnen voor de uitvoerende partijen en aannemers zouden zijn.

Aan de gemeenten is gevraagd op welke wijze(n) zij aan kwaliteitsborging doen bij vergunningverlening. De meeste gemeenten (19) vinden toezicht en handhaving een belangrijk instrument om de kwaliteit van restauraties waarvoor vergunning is verleend te borgen. Daarnaast kiezen 10 gemeenten voor het instrument bewustwording/advies aan eigenaren. Uit de toelichting van gemeenten op deze vraag blijkt dat een aantal gemeenten verwijst naar de informatiebronnen van RCE (website, folders/brochures). Een aantal gemeenten noemt het belang van deskundigheid binnen de eigen gemeentelijke organisatie om de kwaliteit bij vergunningverlening te borgen; een gemeente die gesprekspartner kan zijn voor eigenaren.

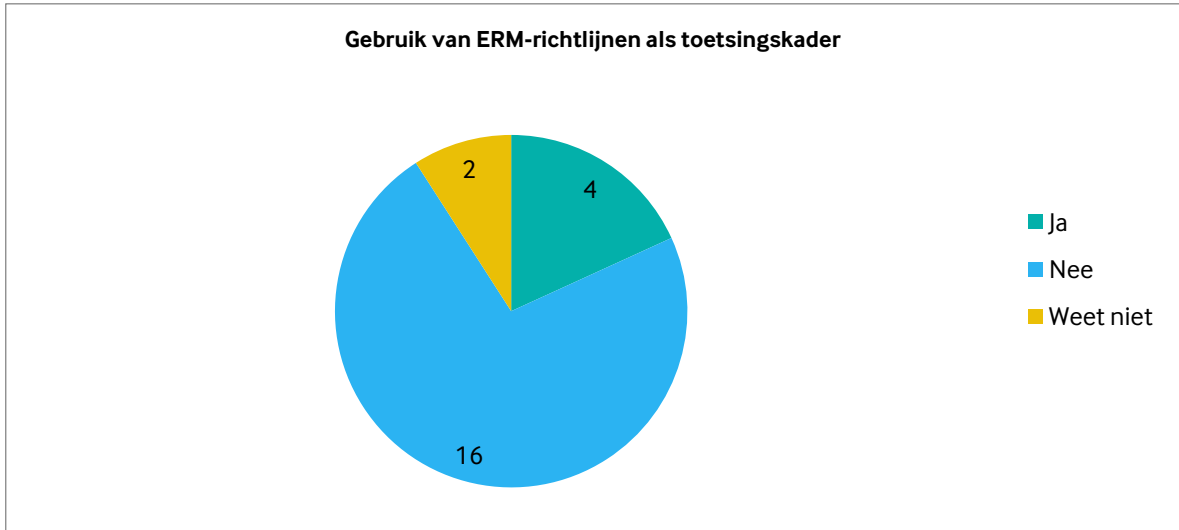
Gemeente als subsidiegever (n=15)

Voor 9 gemeenten is toezicht en handhaving een belangrijk instrument om de kwaliteit van de restauraties bij subsidieverlening te borgen. 7 gemeenten vinden bewustwording/ advies aan eigenaren/initiatiefnemers van belang. Voor 6 gemeenten is de verwijzing naar gemeentelijke beleidsregels essentieel (4 van hen hebben ook daadwerkelijk gemeentelijke beleidsregels opgesteld, zie onderdeel

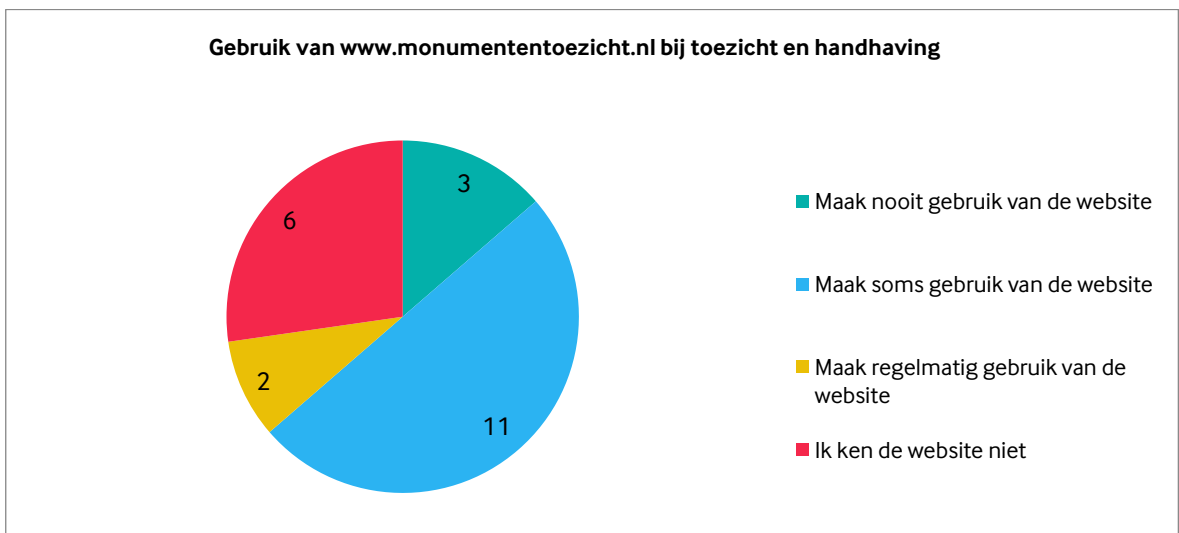
beleidsregels). 1 gemeente merkt op dat kennis en ervaring delen en het delen van goede en slechte voorbeelden ook de kwaliteit van restauraties bij subsidieverlening kan borgen.

Gemeente als toezichthouder/ handhaver (n=22)

4 gemeenten gebruiken ERM-richtlijnen als toetsingskader bij toezicht en handhaving, 16 gemeenten doen dit niet, 2 gemeenten weten dit niet.

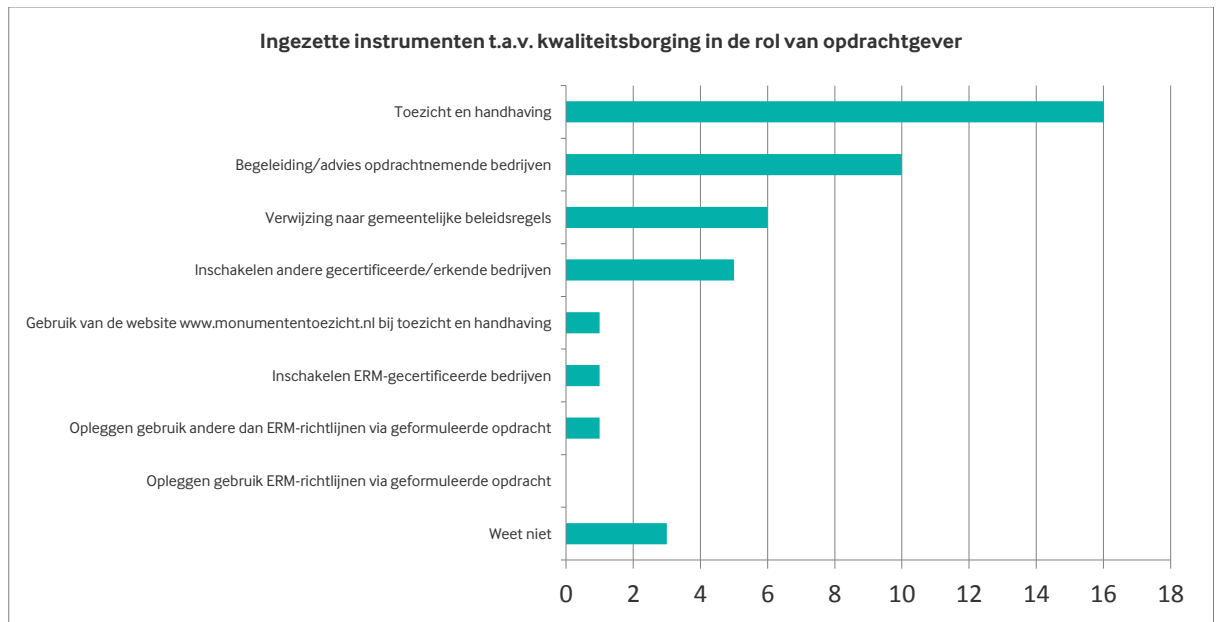
Gebruikmaking van landelijke instrumenten (n=22)

Gemeenten kunnen in hun rol als toezichthouder/handhaver gebruik maken van de website www.monumententoezicht.nl. We legden gemeenten de vraag voor in hoeverre zij deze website daadwerkelijk voor dat doel gebruiken. De helft van de gemeenten (11) maakt soms gebruik van de website, twee gemeenten maken er regelmatig gebruik van en drie gemeenten maken er nooit gebruik van. Bij zes gemeenten is de website onbekend.

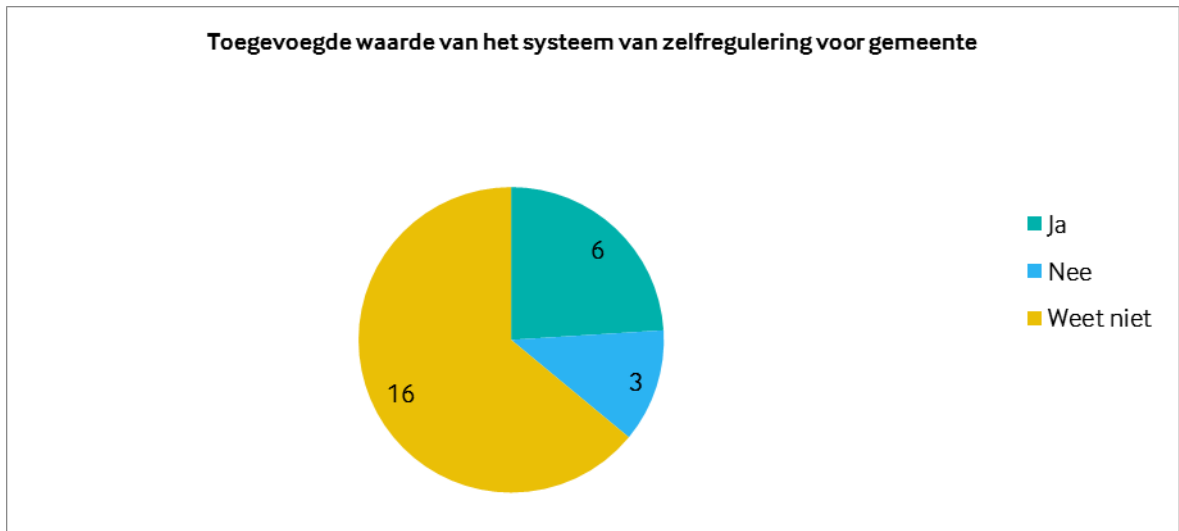
ERM biedt ook een platform aan waar toezichthouders kennis en ervaring kunnen uitwisselen om op die manier de kwaliteit van monumententoezicht te stimuleren. Meer dan de helft van de gemeenten zijn niet op de hoogte van het bestaan van het kennisplatform. Negen gemeenten zijn wel op de hoogte van het bestaan en vier daarvan hebben ook daadwerkelijk deelgenomen aan het ERM-platform.

Gemeente als opdrachtgever (n=22)

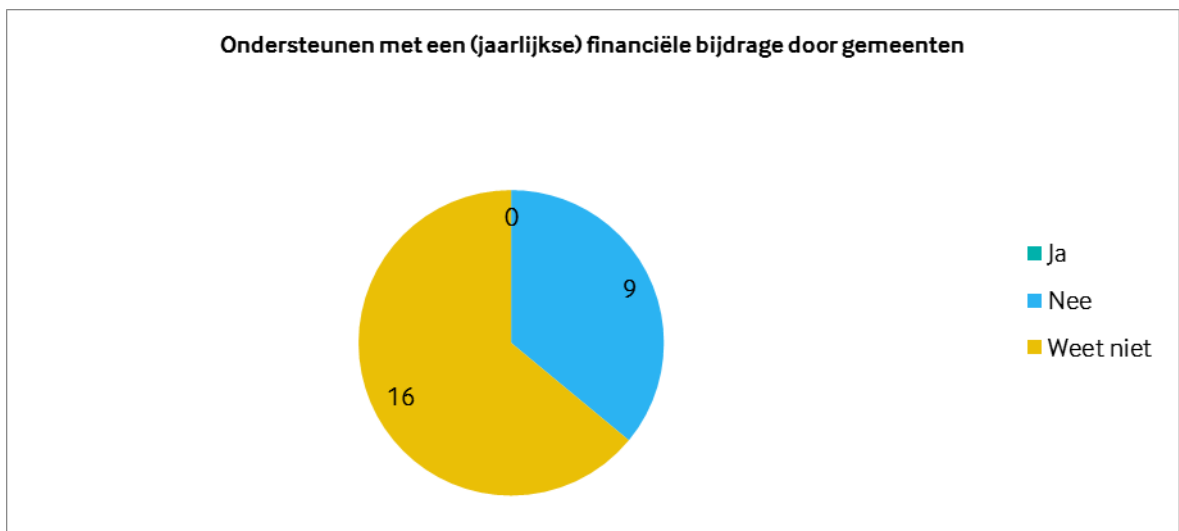
Wanneer we kijken naar de rol van de gemeente als opdrachtgever van restauraties dan blijkt wederom dat gemeenten toezicht en handhaving een belangrijke manier vinden om de restauratiekwaliteit van monumenten te borgen: 16 van de 22 gemeenten geven dat aan. Volgens 10 gemeenten is begeleiding van en advies aan opdrachtnemende bedrijven van belang. 6 gemeenten noemen de verwijzing naar gemeentelijke beleidsregels. 5 gemeenten stellen de voorwaarde dat gecertificeerde bedrijven (andere dan ERM) de opdracht uitvoeren.

Oordeel over toegevoegde waarde (n=25)

Aan alle gemeenten hebben we de vraag gesteld of het systeem van zelfregulering (ontwikkeling en gebruik van URL's en BRL's en de mogelijkheid tot gebruikmaking van gecertificeerde bedrijven) een toegevoegde waarde heeft voor de gemeente. 6 gemeenten zien die meerwaarde wel, 3 niet en 16 weten het niet. 1 gemeente laat weten dat het systeem meer toegevoegde waarde zou hebben als gemeenten eigenaren meer zouden stimuleren om met gespecialiseerde bedrijven te werken, of bedrijven de juiste kennis mee te geven. Nu kiezen veel eigenaren voor lokale (en goedkope) bedrijven.

Financiële bijdrage (n=25)

We vroegen alle gemeenten of zij bereid zijn om het stelsel van richtlijnen (ontwikkeling en gebruik URL's en BRL's en mogelijkheid tot certificering voor bedrijven) te ondersteunen met een (jaarlijkse) financiële bijdrage. Geen enkele gemeente antwoordt positief. 9 gemeenten verwachten geen financiële ondersteuning te kunnen geven aan het stelsel van richtlijnen. 16 gemeenten weten het niet.

Overige suggesties/ verbeterpunten

Ten slotte hebben we aan alle gemeenten de vraag gesteld of zij eventuele suggesties of verbeterpunten hebben voor het systeem van zelfregulering van kwaliteitsborging bij de instandhouding van monumenten. Een aantal gemeenten geeft aan dat de huidige ERM-richtlijnen weliswaar uitvoerig en volledig zijn maar dat het met name voor de kleine bedrijven te veel informatie is en leidt tot administratieve lasten. Eén van de voorstellen is daarom om een beknopte uitleg op te stellen met uitvoeringsvoorschriften die eenvoudig aan iedere omgevingsvergunning toegevoegd kan worden. Daar kan een verwijzing naar de ERM-richtlijnen bij.

Bijlage 4 Overzicht geïnterviewden

Landelijke stakeholders

M. Andela	FGM/ Erfgoed Leiden/ ERM
R. Berkovits	ministerie van OCW/RCE/ Centraal College van Deskundigen (wnd.)
M. van Hunen	ministerie van OCW/RCE/ ERM (wnd.)
L. Jongmans	VNG
W. de Koning	ERM
M. Krauwer	ministerie van OCW/E&K
G.J. van Leeuwen	Instituut voor Bouwkwaliteit
H. Lohrengel	SCR
M. Maring	Hobéon/ Centraal College van Deskundigen
B.J. Schrieken	Restauratiefonds
M. Stafleu	ministerie van OCW/RCE
H. van Waveren	ERM

Bedrijven

F. van de Burgt	Bouw- en Restauratiebedrijf Van de Burgt & Strooij
K. Burgy	Burgy Bouwbedrijf/ Centraal College van Deskundigen
D. van Dinther	Vakgroep Restauratie/ ERM/ Centraal College van Deskundigen
H. van Groben	Den Hoed aannemers
J. van de Heuvel	Steenhouwerij Maarssen
W. van der Maas	Gespecialiseerde aannemers/ ERM
M. Nijhuis	Bouwbedrijf Nijhuis
J. van de Plas	J. van de Plas
J. Roos	Vereniging van architecten werkzaam in de restauratie/ ERM
D. Spee	Vereniging Restauratie Steenhouders/ ERM
K. Verwoerd	Restauratiebedrijf Kees Verwoerd

Opdrachtgevers

E. van Arkel	Agrarisch Erfgoed Nederland
L. Endedijk	Vereniging de Hollandsche Molen/ FIM/ ERM (wnd.)
I. Finaly	Hendrick de Keyser
M. van Roosmalen	Rijksvastgoedbedrijf/ Centraal College van Deskundigen
R. Spaan	Boei/ FIM/ Centraal College van Deskundigen
N. Viersen	Bewoond Bewaard, reactie tevens namens Agrarisch Erfgoed Nederland en Vereniging Particuliere Buitenplaatsen (schriftelijk)

Provincies

N. van den Heuvel	provincie Zuid-Holland
K. van der Kant	provincie Flevoland (schriftelijk)
E. van der Kleij	provincie Noord-Holland (schriftelijk)
H. Klinker	provincie Overijssel
J. Langeland	provincie Drenthe
J. Prins en I. Huizinga	provincie Utrecht
P. Schokker en M. Wolfs	provincie Limburg
B. Sens	provincie Zeeland (schriftelijk)
K. van Stralen	provincie Fryslân
R. Veenstra	provincie Groningen
N. Vugts	provincie Noord-Brabant
J. van de Zande	provincie Gelderland

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oeveren in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers..

DSP-groep is ISO 9001:2008 (kwaliteitsmanagement) en 14001:2004 (duurzaamheid) gecertificeerd en aangesloten bij VBO en OOA.